

VERSLAG ECONOMISCHE AGENDA  
VOORTGANG

E B

D B

**eb**  
**db** ECONOMIC BOARD  
DUIN EN BOLLENSTREEK

1

2

## Colofon

### ECONOMIC BOARD

De Economic Board Duin- en Bollenstreek (EBDB) is in 2018 opgericht door de vijf gemeenten Hillegom, Lisse, Teylingen, Noordwijk en Katwijk. De board heeft een duidelijke opdracht, namelijk het aanjagen en regisseren van de Economische Agenda van de Duin- en Bollenstreek. Doel is om de economische prestaties van de regio te verbeteren. Daarbij is er veel aandacht voor een goed woonklimaat, bereikbaarheid, greenport, toerisme, space en zorg.

**UITGEVER** Economic Board Duin- en Bollenstreek (EBDB)

**CONCEPT & DESIGN** 52 graden noorderbreedte, Noordwijkerhout

**COPY** Woordgeregeld, Lisse

In deze uitgave zijn foto's gebruikt van onder andere Flower Science, Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM), KAVB, Stichting Noordwijk Marketing, ESA ESTEC, Space Expo, Richard Smit, René Faas, Marcel Verheggen, Ard Nieuwenhuizen, Sven van der Vlugt en Els Bax.

Hoewel bij de samenstelling van de inhoud van deze publicatie de grootst mogelijke zorgvuldigheid is betracht, bestaat de mogelijkheid dat bepaalde informatie (na verloop van tijd) verouderd is of niet (meer) correct is. EBDB aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit het gebruik van gegevens uit de door ons gecreëerde publicatie en kan geen garanties geven met betrekking tot de aard en de inhoud daarvan.

[info@ebdb.nl](mailto:info@ebdb.nl)

[www.ebdb.nl](http://www.ebdb.nl)

## Inhoud

4	Samen succesvol
7	Het woord is aan...
8	Tijdlijn
10	Jan van Rijn
12	Jan Bout
14	Jaap Smit
16	Lars Flinkerbusch
18	De kracht van verbinding
19	Het woord is aan...
20	Space
21	Toerisme
22	Greenport
23	Health
24	Impact van de coronacrisis
27	Het woord is aan...
28	Manifest van de regio
30	Economic Forum Duin- en Bollenstreek
32	Een slimme streek aan de slag
34	Een slimme streek kijkt vooruit

# Samen **SUCCESSVOL**

Voor u ligt een inhoudelijk verslag van de activiteiten en resultaten van de Economic Board Duin- en Bollenstreek (EBDB) t/m mei 2021. In dit verslag staat niet de EBDB centraal, maar de noodzakelijke economische bloei van onze krachtige en prachtige regio.

**D**e Duin- en Bollenstreek is een van de meest welvarende en aantrekkelijke woongebieden van Nederland. Desondanks blijven de economische groei en dynamiek daarbij achter. De grote uitdaging voor het bedrijfsleven, onderwijs en overheid is de economische potentie van de totale regio te benutten en te versterken. En zo samen, over gemeentegrenzen heen, te zorgen voor een duurzaam en vitaal fundament dat past bij de belangen van huidige en toekomstige generaties.

Maart 2018 is de EBDB gestart als nieuw initiatief, gedragen door de gemeenten Hillegom, Lisse, Teylingen, Noordwijk en Noordwijkerhout. Vertrekpunt was invulling te geven aan de Economische Agenda 2018-2021 en zodoende de regionale economie te versterken. Die agenda bestaat voor een deel uit reeds bestaande businesscases en bijbehorende projecten en voor een deel uit nieuwe initiatieven.

[LEES VERDER](#)

## **EBDB: DOOR EN VOOR DE REGIO**

De leden van de board zijn vertegenwoordigers van de overheid, het bedrijfsleven en het onderwijs. Ze opereren op strategisch niveau en primair als raad van toezicht van de stichting. Hun kennis en netwerk

zetten ze in ter ondersteuning van de Economische Agenda. Ze hebben een ambassadeurs- en netwerkrol, besluiten over het leveren van bijdragen aan businesscases, zorgen voor afstemming en kunnen nieuwe businesscases/projecten aandragen.



**JAN BOUT**  
VOORZITTER  
ECONOMIC BOARD  
“Samen werken aan een win-winsituatie. Samen werken aan een veerkrachtige en prachtige Duin- en Bollenstreek. Dat moeten we voor én met elkaar doen.”



**PAULETTE TIMMERMAN**  
DIRECTEUR ZELFSTANDIGE KLINIEKEN NEDERLAND  
“Economische ontwikkeling en een gezonde aantrekkelijke leefomgeving gaan hand in hand. Voor jong en oud, nu en in de toekomst!”



**ARIE VAN ERK**  
BURGEMEESTER VAN HILLEGOM  
“Wij stimuleren partijen om samen te werken zodat kansen voor regionale ontwikkeling voortvarend worden opgepakt. Dat is de kracht van de Economic Board.”



**WENDY VERKLEIJ**  
BURGEMEESTER VAN NOORDWIJK  
“Samen investeren in een economisch gezonde en duurzame Duin- en Bollenstreek. Kansen zien en benutten mét onze bedrijven en kennisinstellingen. Dat is het belangrijkste doel van de Economic Board, ook in deze bijzondere tijd.”



**WILLY SPAAN**  
OUD VOORZITTER RAAD VAN BESTUUR LEIDS UNIVERSITAIR MEDISCH CENTRUM  
“Regionale samenwerking is in de Duin- en Bollenstreek een voorwaarde voor de succesvolle implementatie van een Economische Agenda. Het is mooi om te zien dat bestuurders en raadsleden in alle gemeenten van deze mooie streek de samenwerking heel belangrijk vinden.”



**MARCO BEIJERSBERGEN**  
DIRECTEUR COSINE EN HOGLERAAR NATUURKUNDE UNIVERSITEIT VAN LEIDEN  
“Een gezonde regio vraagt om innovatieve bedrijven. De sterke aanwezigheid van ruimtevaart in onze regio kunnen we prachtig inzetten om bedrijven aan te trekken en innovatie in alle sectoren aan te jagen.”



**JOS VRANKEN**  
DIRECTEUR NEDERLANDS BUREAU VOOR TOERISME & CONGRESSEN (NBTC)  
“De bezoekerseconomie biedt vele kansen voor de streek. De sociaal-maatschappelijke economische waarden voor de streek zijn indrukwekkend en divers. De kansen zullen met vereende krachten en streekbreed moeten worden benut en verzilverd. Naast een gezamenlijke visie en ambitie vraagt dit o.a. durf en lef om in (en om) de streek grensoverschrijdend te denken en te gaan handelen.”

## Economic Board zet de koers uit, treedt op als ambassadeur, aanjager, verbinder en netwerker

Zo borgen we de kwaliteit van leven én bewaken we de unieke ligging tussen de grote steden. Zorgen we voor een vitale samenleving met goede voorzieningen voor inwoners, ondernemers en bezoekers. En zorgen we voor voldoende (aantrekkelijke) werkgelegenheid, waarmee we het wegtrekken uit de regio en het werken buiten de regio terugdringen. Dat levert een optimaal woon- en werkklimaat op, voor alle generaties.

De EBDB heeft de afgelopen jaren in samenwerking met overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen gewerkt aan de kansrijke businesscases en bijbehorende projecten van de huidige Economische Agenda. De board is geen projecteigenaar, maar zet de koers uit, treedt op als ambassadeur, aanjager, verbinder en netwerker en ziet toe op besteding van het budget. Ondanks de enorme economische impact van de COVID-19 pandemie zijn er ook in 2020 mooie en krachtige resultaten geboekt. Dit is te danken aan de energie en het enthousiasme van veel vrijwilligers, ondernemers, mensen uit het onderwijsveld, overheid en het overig bedrijfsleven.

Ondanks de enorme economische impact van de COVID-19 pandemie zijn er ook in 2020 mooie en krachtige resultaten geboekt

Om de economische prestaties van de regio blijvend te verbeteren is er echter meer nodig, zo blijkt ook uit de onderzoeken door kennisonderneming Blaauwberg. Daarom geeft de EBDB, naast een terugkoppeling van de resultaten, ook een visie op noodzakelijke en urgente ontwikkelingen voor de toekomst. Waarbij de EBDB zich blijvend inzet voor versterking van de regionale economie in combinatie met het behoud van onze prachtige regio.

### Het woord is aan...



De coronacrisis dwingt overheid en bedrijfsleven om beter samen te werken. Die samenwerking tussen publiek en privaat wordt steeds belangrijker. De crisis creëert momentum: we gaan niet meer terug naar de 'oude wereld'.

**HANS HONIG**  
CEO DELOITTE NEDERLAND



Ruimte is schaars in onze regio. We moeten zoeken naar een balans bij het verdelen van die schaarste. Met aandacht voor bereikbaarheid, bedrijvigheid én een goede woonomgeving.

**MARLIES VOLTEN**  
WETHOUDER GEMEENTE TEYLINGEN



We willen vanuit AJDB de streek laten zien hoe innovatief, duurzaam en belangrijk onze sector is. Zodat we ook in de toekomst hier bollen kunnen blijven telen.

**MARK HULSEBOSCH**  
VOORZITTER AGRARISCHE JONGEREN  
DUIN- EN BOLLENSTREEK



We werken samen met hotels in de regio, zijn actief binnen de KHN en werken mee aan acties en vragen vanuit het onderwijsveld, bijvoorbeeld van de naastgelegen middelbare school.

**MIRU SCHUURMAN**  
HOTEL OPERATIONS MANAGER  
NH NOORDWIJK CONFERENCE CENTRE  
LEEUWENHORST



De Duin- en Bollenstreek is voor ons een belangrijke regio. Samen met onze zorgaanbieders werken we op basis van het principe Positieve Gezondheid aan de gezondste regio van Nederland in 2030.

**TON VAN HOUTEN**  
BESTUURSVOORZITTER ZORG EN ZEKERHEID



Wij zijn nauw betrokken bij het programma Bollenpolder van de Toekomst, waar we samen met andere partijen diverse projecten realiseren om de waterkwaliteit en biodiversiteit in de Hogeveense Polder te verbeteren.

**ROBBERT UITTENBOGAARD**  
DIRECTEUR JUB HOLLAND

## Tijlijn

Pact van Teylingen als reactie op de vraag naar een Bollenstad. Een gebiedsgerichte visie met bijbehorend programma. De ruimtelijke en economische afspraken in het Pact waren gericht op behoud van de regio, met een vitaal bollencomplex als fundering.

Oprichting Holland Rijnland als samenwerkingsverband van 13 gemeenten, centraal gelegen in de Randstad.

Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG).

Herziene Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek 2016 (ISG 2.0) vastgesteld en in werking getreden.

Oprichting van de Stichting Economic Board Duin- en Bollenstreek.

- Monitoren lopende businesscases.
- Opstarten nieuwe businesscases en projecten uit de Economische Agenda.
- Bevorderen relevante samenwerkingen.
- Werken aan de Economische Agenda 2022 - 2025.

1990 — 1996 — 2002 — 2004 — 2009 — 2010 — 2014 — 2017 — 2016 — 2017 — 2018 — 2019 — 2020 — 2021

Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (VINEX). Rijksnota waarin melding werd gemaakt van het ontstaan van een Bollenstad in de Duin- en Bollenstreek. Bollenteelt zou plaats moeten maken voor grootschalige woningbouw; opvanglocatie voor de toenemende regionale verstedelijkingsdruk.

- Offensief van Teylingen. Een doorvertaling van de uitgangspunten uit het Pact van Teylingen. Van een defensief Pact naar een effectief 'aanvalsplan' (offensief), met concrete projecten om de regionale groei en bloei te bevorderen.
- In de Nota Ruimte (2004) werd de Duin- en Bollenstreek door het Rijk aangewezen als een van de nationale Greenports (tuinbouwclusters). Daarmee waren de plannen voor een Bollenstad van de baan.

Oprichting Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM) als uitvoerend grondbedrijf.

Overheid, onderwijs en bedrijfsleven werken aan een regionale Economische Agenda.

- Ambtelijke fusie Hillegom, Lisse en Teylingen: HLTsamen.
- Vaststelling van het Uitvoeringsprogramma van de Economische Agenda.

- Fusie gemeenten Noordwijk en Noordwijkerhout.
- Oprichting stichting Greenport Duin- en Bollenstreek.

Ondanks de corona-  
crisis is er ook het  
afgelopen jaar  
regionaal actief  
samengewerkt



JAN VAN RIJN

VOORZITTER BESTUURLIJK OVERLEG ECONOMIE DUIN- EN BOLLENSTREEK

## Naar de TOEKOMST kijken

Terwijl ik dit voorwoord schrijf, meldt de ochtendkrant dat een onbezorgde zomervakantie er dit jaar nog niet in zit. Hoewel er inmiddels gevaccineerd wordt, blijft de realiteit er op dit moment een van voorzichtige versoepelingen.

## De voortvarende

**H**oe anders was dit ruim een jaar geleden? Op deze plaats vertelde ik toen hoe door onderwijs, ondernemers en overheden een zetje was gegeven aan het vliegwiel dat onze mooie streek (en de onderliggende economische structuur) op weg moest helpen richting een aantrekkelijke toekomst. De voortvarende start van de uitrol van de Economische Agenda maakte toen vooral nieuwsgierig naar de komende stappen. Wie had kunnen denken dat die stappen in de afgelopen tijd vooral gericht zouden zijn op overleven? Op gezond blijven en op het voortbestaan van prachtige bedrijven...

Nog steeds bevinden we ons in een situatie met twee gezichten. Maatregelen worden op veel plaatsen versoepeld, omdat de cijfers daar ruimte voor lijken te geven. Tegelijkertijd moeten vele ondernemers, inwoners en instellingen die onze regio kleuren, vanwege beperkende maatregelen nog steeds de tanden op elkaar blijven zetten. En ondertussen moeten we vooral ook naar de toekomst blijven kijken. Iedere dag worden er immers meer mensen gevaccineerd. Ik geloof echt dat we deze donkere periode snel achter ons kunnen laten, door samen en in samenwerking op te blijven treden.

Ondanks de coronacrisis is er ook het afgelopen jaar regionaal actief samengewerkt. Dit jaarverslag geeft een inkijkje hoe de Economic Board Duin- en Bollenstreek daar samen met betrokkenen aan heeft bijgedragen.

De economische  
Agenda maakte  
toen vooral  
nieuwsgierig  
naar de komende  
stappen



Het versterken van de economische dynamiek vraagt om een langetermijnaanpak



JAN BOUT

VOORZITTER ECONOMIC BOARD DUIN- EN BOLLENSTREEK

## EIGENBELANG dienen door STREEKBELANG centraal te stellen

De Duin- en Bollenstreek is een prachtige streek, met een unieke ligging en veel potentie. Een streek die een bruisende economie verdient. En juist op dat punt valt er nog veel te verbeteren. Er is sprake van te weinig werkgelegenheid, vergrijzing, het wegtrekken van jongeren en ondernemende mensen, plus overall een te laag gemiddeld opleidingsniveau.

Op basis van de Economische Agenda 2018-2021 werkt de regio hard aan economisch herstel. Vele projecten zijn opgestart, lopend of afgerond. Daarmee zijn we er echter nog niet, zo onderschrijven ook de uitkomsten van de diverse onderzoeken door Blaauwberg. Vanuit de EBDB hebben we hen ingeschakeld om de regionale economische effecten van de coronacrisis in kaart te brengen én bouwstenen voor blijvende bloei van de regio te benoemen.

Het versterken van de economische dynamiek vraagt om een langetermijnaanpak. Daarbij is structurele samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheid óver de gemeentegrenzen heen essentieel. Dat geldt zowel binnen de verschillende partijen, als tussen partijen onderling. Afzonderlijk zijn ze te klein om het verschil te kunnen maken, zeker ook als het gaat om provinciale, landelijke en Europese fondsen en subsidies.

Het gevoel van urgentie en de noodzaak om de handen ineen te slaan, is wat mij betreft de kern. Een gezonde, bloeiende economie is van en voor iedereen én dient het belang van eenieder die in de regio woont of werkt. De streek moet het heft in eigen handen nemen. Niet versnipperen, maar de krachten bundelen en als één geheel optreden.

Samen werken aan versterking. Aan een win-winsituatie. Aan een veerkrachtige en prachtige Duin- en Bollenstreek. Dat moeten we voor én met elkaar doen. Alleen zó zullen we profiteren van de groeikansen die er zeker liggen.

Het is in de Duin- en Bollenstreek tijd voor een Rotterdamse aanpak; 'Geen woorden maar daden'



FOTO: PROVINCIE ZUID-HOLLAND

**JAAP SMIT**

COMMISSARIS VAN DE KONING PROVINCIE ZUID-HOLLAND

## Zichtbare en tastbare RESULTATEN

Met de Duin- en Bollenstreek voel ik verwantschap. Op jonge leeftijd woonde ik in de buurt en verdiende ik mijn eerste geld met bollen pellen en onkruid wieden. Sinds ik commissaris van de Koning in Zuid-Holland ben, woon ik weer aan de rand van de Duin- en Bollenstreek, in Oegstgeest, en kom ik regelmatig in dit mooie gebied.

Ik gun de streek, en de Economic Board in het bijzonder, te stoppen met onderzoeken en analyseren

**S**inds mijn aantreden als commissaris valt me op dat de Duin- en Bollenstreek worstelt met de constatering dat de economische potenties niet ten volle worden benut, dat er meer in het gebied zit dan eruit komt. Terwijl de uitdagingen wel bekend zijn - zie bijvoorbeeld de Economische Agenda met vier herkenbare sectoren die de kracht van de hele streek dekken - vinden er voortdurend nieuwe studies en analyses plaats over wat er aan de hand is en wat er zou moeten gebeuren.

Het heeft iets van cirkelen rond het probleem. Ik gun de streek, en de Economic Board in het bijzonder, te stoppen met onderzoeken en analyseren. De speerpunten in het gebied zijn goed gekozen en daarbij er is een Economic Board waarin overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen verenigd zijn. Het is zaak nu dingen van de grond te krijgen. Zeker in een tijd waarin we ons moeten gaan oprichten uit de coronapandemie.

Het is in de Duin- en Bollenstreek tijd voor een Rotterdamse aanpak; 'Geen woorden maar daden'. Ik kijk dan ook uit naar hele concrete stappen in het komend jaar.



Afronding  
vraagt ook om  
een vooruitblik

LARS FLINKERBUSCH

DIRECTEUR EN BESTUURDER ECONOMIC BOARD DUIN- EN BOLLENSTREEK

## Stevige basis om op **VERDER te BOUWEN**

Sinds september 2018 werken we met grote betrokkenheid en enthousiasme aan de doelen van de Economische Agenda. 'Samen succesvol' staat daarbij centraal.

2020 begon zeer voorspoedig, met een inspirerende bijeenkomst in een overvol theater Floralis Lisse. Daar is de voortgang van de businesscases en projecten gepresenteerd en het Manifest 'Space in Between'. Een lofzang op de ligging van onze unieke regio, met de intentie de vrije ruimte te beschermen en samen te werken aan economische dynamiek.

En toen werd het maart 2020 en kwam corona. Onze regio werd (en wordt) stevig geraakt. Plotsklaps werden steun en herstel de nieuwe sleutelwoorden voor onze economie. Vanuit de EBDB werd daarom direct de impact van COVID-19 gemonitord, onderzocht en voortdurend gecommuniceerd met de achterban.

Ondanks deze ongekende situatie zijn, dankzij de grote betrokkenheid, energie en enthousiasme van stakeholders van binnen en buiten de regio, veel businesscases in beweging gezet of doorontwikkeld. Vanuit de rol als aanjager en regisseur zijn we trots op alle behaalde resultaten.

Naast krachtige resultaten op projectniveau (zie deel 2) is de EBDB bezig geweest met de positionering en profilering van de regio. Het regiocollectief Vrijlanders is geïntroduceerd voor bedrijven, inwoners en vertegenwoordigers van overheid en onderwijs die - met respect voor de waardevolle vrije ruimte - willen bijdragen aan vernieuwing en versterking van de economie.

Ook in 2021 blijven we projecten opstarten, aanjagen en afronden vanuit de huidige Economische Agenda. Afronding vraagt echter ook om een vooruitblik. Om een visie op de economische situatie ná 2021. De gelegde basis verdient een stevig vervolg, zo blijkt ook uit rapporten en evaluaties. Vanuit EBDB kijk ik ernaar uit om, samen met u, verder te bouwen aan een duurzame, vitale en bloeiende economie.

'Samen succesvol'  
staat daarbij  
centraal

# De kracht van VERBINDING

HILLEGOM LISSE TEYLINGEN  
NOORDWIJK KATWIJK

ECONOMISCHE AGENDA  
DUIN- EN BOLLENSTREEK 2018 - 2021

VERSTERKEN  
SECTOREN:

SPACE ZORG  
TOERISME GREENPORT

VERBETEREN  
RANDVOORWAARDEN:

ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT  
ONDERNEMERSHUIS, REGIONAL MARKETING  
BEREIKBAARHEID

**eb db**

ECONOMIC BOARD  
DUIN- EN BOLLENSTREEK

AANJAGEN EN  
MONITOREN  
11 BUSINESS  
CASES

+

WERKEN AAN  
ECONOMISCHE  
AGENDA EN VISIE  
2022 - 2025

## Het woord is aan...



Ik werk onder andere mee aan het Leids Preventie-akkoord. Samen met reïntegratiebedrijf DZB ontwerp ik peergroup behandelingen voor mensen met diabetes in De Kwekerij. Health-vraagstukken bieden vele kansen, ook voor samenwerking met de regio Duin- en Bollenstreek.

**HANNO PIJL**  
HOGLERAAR DIABETOLOGIE LUMC



Veel ondernemers hebben het ongelooflijk moeilijk. Heel knap hoe zij zich hier doorheen slaan en op creatieve wijze invulling geven aan de beperkte mogelijkheden die er zijn. De intensieve en constructieve samenwerking houd ik graag vast, ook ná de coronacrisis.

**ROBERTO TER HARK**  
WETHOUDER ECONOMIE, NOORDWIJK



We moeten innovatie en vernieuwing veel meer centraal stellen. En andere mensen uitnodigen om ons daarbij te helpen.

**LIES SPRUIT**  
BURGEMEESTER LISSE



De doelstelling van EBDB versterkt ook het samenspel tussen profit en non-profit. Soms is dat zoeken; ieder zit immers in een eigen circuit. Verkennen, verbreden en inhoudelijk verbinden gaat niet vanzelf, maar ik zie zeker veel (toekomstige) mogelijkheden.

**ANNE LEEMHUIS**  
RAAD VAN BESTUUR MARENTE



Als veiling hebben we nauw contact met onze leden en onze klanten én werken we veel samen met lokale en regionale overheden en kennisinstellingen. Partijen als EBDB en de Greenport helpen die samenwerking te versterken en de regionale belangen ook nationaal te behartigen.

**COEN MEIJERAAN**  
MANAGER PUBLIC AFFAIRS ROYAL  
FLORAHOLLAND



## Ruimte voor economische groei

De sector Space is in de Economische Agenda benoemd als een van de economische pijlers. Het European Space Research and Technology Centre (ESTEC), de grootste locatie van European Space Agency (ESA), ligt in het Noordwijkse duingebied. De aanwezigheid van ruimtevaarttechnologie en gerelateerde bedrijfsactiviteiten is uniek en kan regionaal als aanjager worden benut voor de inzet en ontwikkeling van ruimtegerelateerde technologie.

Door deze kansrijke nieuwe hightechmarkt vanuit economisch perspectief regionaal beter te promoten en exploiteren, ontstaat er nieuwe economische dynamiek. Zo kunnen bedrijven, kennisinstellingen, overheid en andere sectoren zich met elkaar verbinden en gezamenlijk investeren in hightech. Interessante crossovers leiden tot extra hoogwaardige werkgelegenheid en innovatieve initiatieven, met een aanzuigende werking op hoger opgeleide jongeren.

### HIGHTECH KANSEN

Ruimtevaarttechnologie biedt veel kansen voor regionale bedrijvigheid. Denk bijvoorbeeld aan toepassingen in de Greenport (o.a. navigatie, communicatie of drones). Door ruimte te geven aan projecten en bedrijvigheid van hightech-bedrijven en kennisinstellingen, worden tech-

nologische ontwikkelingen optimaal benut. Ook samenwerking en ontmoetingen met universiteiten en andere kennisintensieve organisaties worden zo gestimuleerd.

### CAMPUS EN EXPERIENCE CENTER

Naast hightechontwikkelingen voor de totale regionale economie staat ook de ontwikkeling van een eigentijds imposant experience center, als kloppend hart van een vernieuwde Space Campus, hoog op de agenda. Dit center biedt volop ruimte voor het organiseren van conferenties/evenementen en heeft grote aantrekkingskracht op nationale en internationale partijen. Het vernieuwde Space Expo (ruimtevaartmuseum) is onderdeel van het center. Een toenemend aantal (zakelijke) bezoekers levert de regio extra bedrijvigheid op.

## Jaarrond kansen benutten

Jaarlijks staan de kust, Keukenhof en het bloemencorso garant voor grote bezoekersstromen, bestaande uit nationale en internationale gasten. Hun bezoek vormt een belangrijke inkomstenbron voor de toeristische/recreatieve sector van de Duin- en Bollenstreek, met alle aanpalende bedrijvigheid. Regionaal toerisme maakt dan ook deel uit van de vier fundamentele sectoren van de Economische Agenda.

### SUCCESVOL SPREIDEN

In het voorjaar en de zomer wordt de regio zeer goed bezocht, soms zelfs té goed. Het vastlopen van wegen en vollopen van parkeerfaciliteiten vormt dan een probleem. De uitdaging is om nieuwe recreatieve initiatieven te ontwikkelen in andere seizoenen, op andere momenten en op andere locaties. Initiatieven die samen zorgen voor een balans tussen leefbaarheid voor bewoners van de streek en efficiënte groei van jaarrond toerisme.

### WINST VOOR DE REGIO

De streek moet zichzelf nationaal en internationaal steviger op de kaart zetten. Geen versnippering van het toeristische aanbod

tussen gemeenten onderling, maar kijken naar de totale regio, vanuit het perspectief van bezoekers en bewoners. Wat heeft de streek te bieden, naast de bekende toeristische trekpleisters? Hoe kan dagtoerisme worden omgezet in verblijfstoerisme? Hoe kan congress-toerisme een extra impuls krijgen?

### REGIE EN SAMENWERKING

Het is van belang dat de toeristische sector optreedt als een eenheid, vanuit een gezamenlijk breed gedragen perspectief. Optreedt vanuit samenwerking en verbinding. Publieksvriendelijke campagnes, inspirerende online informatiebronnen en een krachtige regierol zijn daarbij onmisbaar.



## Groei en bloei door samenwerking

De bollenteelt is al eeuwenlang onlosmakelijk verbonden met de economische ontwikkeling van de regio. In 2004 is de Bollenstreek door het Rijk aangewezen als een van de nationale Greenports. Een unieke positie, die we willen behouden en versterken. Dit bereiken we door te investeren, innoveren en herstructureren.

### MEER DAN BOL EN BLOEM

Daarbij moeten we kijken naar kansen binnen de totale sector, niet alleen naar bol en bloem, kweker en teler. Met een bredere scope kunnen we de economische waarde van de Greenport nog beter benutten. Focus ligt op het verstevigen, verduurzamen en toekomstbestendig maken van de complete sector, inclusief de handel, transport en verwerking. Een stevige uitdaging...

### KRACHTEN BUNDELEN

Het is essentieel dat alle ondernemers in de Greenport de krachten bundelen. Dat zij samenwerking combineren met individuele ontwikkeling, ten behoeve van extra groei en bloei. In dit proces vervullen jongere

ondernemers momenteel een voortrekkersrol. Zij vormen samen een sociaal netwerk en zoeken elkaar ook op als het gaat om vakinhoudelijke vraagstukken en uitdagingen. De ondernemers vullen elkaar aan en versterken zo de complete Greenport.

### BEELDBEPALENDE PIJLER

Voor het groeikapitaal van de totale economie van de Duin- en Bollenstreek is het belangrijk die samenwerking en innovatie, zowel binnen de Greenport als in combinatie met andere economische clusters, aan te jagen en te faciliteren. Als een beeldbepalende pijler van de Economische Agenda staat vernieuwing van het agrarische cluster centraal in een flink aantal projecten.

## Gezonde ontwikkeling

De Duin- en Bollenstreek is een unieke regio. Niet alleen vanwege de ligging in de vrije ruimte tussen de grote steden, maar ook dankzij de enorme variatie in prachtige natuur. Het strand en de zee, bos en duinen, velden en binnenwater; een prachtige omgeving voor een gezond leven.

### ECONOMISCHE GROEIKANSEN

Kijken we naar zorg vanuit een breder perspectief, vanuit health, dan zien we volop economische groeikansen. De regio biedt ruimte voor vitaal ouder worden, revalideren en zorgtoerisme, wellness en kuuroordbezoek. De nieuwe status van Noordwijk als heilzame badplaats zal een aanzuigende werking hebben op bezoekers uit binnen- en buitenland.

### BEWEGING, VOEDING EN VITALITEIT

Gezondheid zit in het DNA van onze uitnodigende omgeving. Als we die leefomgeving nog gezonder en aantrekkelijker inrichten, mensen inspireren en het belang van beweging en gezonde voeding bena-

drukken - zeker ook voor de jeugd -, dan komt dat de well-being van inwoners en bezoekers zeker ten goede.

### GEZONDE EN ENERGIEKE REGIO

Een gezonde en groene omgeving biedt volop kansen voor de sector health. Door kansen beter te benutten kunnen we gezamenlijk een positieve bijdrage leveren aan leefplezier, gezondheid én de regionale economie. De kuuroordstatus, het ontwikkelen van een regionaal meerdaags wandelfestijn (buiten het hoogseizoen) en het benutten van mogelijkheden voor herstel en revalidatie; het zijn voorbeelden van mooie initiatieven. Vanuit samenwerking ontwikkeld komen zij zowel de gezondheid als de gezonde economie ten goede.



# Impact van de coronacrisis BEDREIGINGEN EN KANSEN

Medio maart 2020 werd ook de Duin- en Bollenstreek geconfronteerd met de COVID-19 pandemie: een gezondheids crisis met enorme economische gevolgen, wereldwijd, nationaal én regionaal. Tot op de dag van vandaag duurt de situatie nog voort en zijn de effecten van alle beperkende maatregelen nog niet volledig te overzien. Duidelijk is wel dat onze regio zwaar is getroffen.

**THERMOMETER** eb  
VAN DE DUIN- + BOLLENSTREEK dh

## ACTIE EN INITIATIEF

Samen met de bollengemeenten en koepelorganisaties heeft de EBDB in april 2020 een noodbrief verzonden aan minister Wiebes van economische zaken. Het verzoek was ondernemers te ondersteunen met het betalen van huur of pacht, simpelweg omdat er te weinig werd verdiend. Een regeling om de huur betaalbaar te houden zou de kans vergroten op een verminderde impact van de crisis.

Maart 2021 heeft de EBDB bovendien aan VNO/NCW laten weten dat ondernemers uit de Duin- en Bollenstreek graag meewerken aan 'fieldlabs', experimenten en innovatieve ontwikkelingen met betrekking tot het heropenen van de horeca en/of detailhandel.

## ACTUELE INFORMATIE

Via overzichtelijke themapagina's op de website en diverse publicaties heeft de EBDB in de eerste fase van de pandemie haar achterban actief betrokken en geïnformeerd. Vlogs uit de praktijk werden wekelijks uitgezonden via social media en Bollenstreek Omroep, waarbij ondernemers en bestuurders updates deelden over de actuele situatie. Daarnaast werden landelijke en regionale rapporten, onderzoeken en cijfers gedeeld.





## Toerisme en horeca werden het zwaarst getroffen



### ANALYSES VOOR BETER INZICHT

Om de regionale effecten zo goed mogelijk in kaart te brengen is kennisonderneming Blaauwberg door de EBDB ingeschakeld. Zij maakten in april en september 2020, met ondersteuning van regionale koepelorganisaties, twee analyses over de impact van de coronacrisis op de economie van de Duin- en Bollenstreek.

### SOMBER MAAR REALISTISCH

Uit de analyses bleek duidelijk dat twee grote en belangrijke sectoren (toerisme en sierteelt) zeker in de beginfase van de pandemie bijna volledig stil zijn komen te liggen. Daar vielen de hardste klappen, met bovendien grote gevolgen voor aanpalende bedrijvigheid. Sombere cijfers voor de streek.

De bollenteelt, bollenhandel en sierteelt kwamen al snel in wat rustiger vaarwater, met een relatief snel herstel van internationale afzetmarkten. Het effect van lockdowns en thuiszitten veroorzaakte een toeneemende vraag naar woonplezier ('troostgroen'). Dat leidde uiteindelijk soms zelfs voor een deel van de branche tot een omzetstijging.

Toerisme en horeca werden het zwaarst getroffen: Keukenhof gesloten, geen bloemencorso's, geen congressen, geen F1 in Zandvoort, langdurige horecasluiting en meer. Gelukkig heeft het goede weer in 2020 voor een positief effect gezorgd qua bezetting van hotels en vakantiehuusjes. De vooruitzichten voor internationaal toerisme zijn, gezien de voortdurende beperkende maatregelen, nog steeds somber. De vraag is dan ook wanneer herstel te verwachten is.



Keukenhof is al ruim 70 jaar beeldbepalend in de Bloembollenstreek. Wij voelen ons medeverantwoordelijk en werken met iedereen samen om de streek ook de komende decennia mooi en economisch gezond te houden.

**BART SIEMERINK**  
DIRECTEUR KEUKENHOF



De kern van onze activiteiten is het aantrekken van ruimterelevante ondernemingen naar de regio. Eigenlijk brengen wij de EBDB missie (de kracht van verbinding en meer economische dynamiek) iedere dag in de praktijk.

**MARTIJN LEINWEBER**  
CHIEF OPERATING OFFICER SPACE BUSINESS  
INNOVATION CENTRE NOORDWIJK



Als coördinator van Healthy Hillegom zien we enorme regionale bereidheid om samen te werken aan impactvolle projecten en initiatieven. We geloven dat investeren in gezondheid en vitaliteit een belangrijke bijdrage kan leveren aan economische dynamiek.

**ROSANNE WARMERDAM**  
MEDE-OPRICHTER THE PANDO NETWORK

De EBDB is van meerwaarde in haar rol als katalysator van de samenwerking tussen overheden en bedrijfsleven.

**PETER DUIVENVOORDE**  
DIRECTEUR LANDGOED  
TESPELDUYN



Elk jaar bezoeken miljoenen mensen uit de hele wereld onze regio. Het positieve effect van bloemen op mensen; daar wil ik met mijn bedrijf iets mee doen.

**ROMY RUIGROK**  
EIGENAAR EN INITIATOR DE TULIP BARN



Voor een bruisende economie in de Duin- en Bollenstreek is een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt ontzettend belangrijk.

**MARIËLA VAN DER MEER**  
PROGRAMMAMANAGER ONDERWIJS EN  
ARBEIDSMARKT DUIN EN BOLLENSTREEK



Vernieuwing is van levensbelang voor onze regio. Dé uitdaging is om traditionele sectoren te verbinden met innovatie. Dat maakt ons toekomstbestendig.

**JACCO KNAPE**  
WETHOUDER KATWIJK

# VRIJLANDERS benutten en beschermen de VRIJE RUIMTE

Het Manifest benadrukt hoe uniek onze mooie regio ligt. Een bloeiende streek, geworteld in vrije ruimte tussen de metropoolregio's. In de zogenaamde 'Space in Between', cruciaal voor leefbaarheid, geluk en gezondheid. Vrije ruimte waar inwoners, ondernemers en toeristen van genieten. Vrije ruimte om te benutten én beschermen, om te wonen, werken en recreëren. Met een balans tussen innovatie en dynamiek voor regionale economische ontwikkeling en behoud van dat wat de regio zo kenmerkt.

Bedrijven, bewoners en vertegenwoordigers vanuit onderwijs en overheid voelen zich betrokken bij de uitgangspunten van het Manifest. Samen onderstrepen ze het belang van vernieuwing en bloei van de regionale economie, mét behoud van die prachtige vrije ruimte. Met de naam Vrijlanders geven mensen aan dat ze trots zijn op de Duin- en Bollenstreek. En dat ze, daar waar mogelijk, willen meedenken en meedoen. Met de uitkomsten van de rapporten Blaauwberg als katalysator en een gedeelde strategische regionale visie als kompas.

Om economisch te groeien en bloeien is het noodzakelijk dat de Duin- en Bollenstreek opschaaft. Versnelt, innoveert en transformeert. Maar dat mag niet ten koste gaan van de kwetsbare vrije ruimte.

## MANIFEST VAN DE REGIO

### Vrij land **TUSSEN** de grote steden

Het zijn niet de noten of de beat, maar **de tijd en de vibratie** ertussen die de muziek maken. Het zijn **niet de grote steden** maar juist de **vrije ruimte** ertussen waar de nieuwe leefbaarheid wordt gecreëerd die mensen en bedrijven laten bloeien

Wij zijn de Duin- en Bollenstreek. Een **prachtige regio** aan de Nederlandse kust, **tussen de bollenvelden**, in het grootste aaneengesloten plasseengebied van Nederland en met **Nationaal Park Hollandse Duinen** als onze achtertuin. **Omzoomd door** de metropoolregio's Den Haag, Rotterdam en Amsterdam en toch relatief **onaangetast door drukte**, verkeer en grootschalige bebouwing. Een unieke plek op aarde waar we voluit **bloeien**, midden tussen de grote steden die steeds meer tegen de grenzen van **groei en leefbaarheid** aanlopen. Al eeuwen zijn onze magische geestgronden de **vruchtbare bodem** waarop we grootse dingen creëren. En al eeuwen beschermen we **onze leefruimte**, ademruimte en **ondernemersruimte** om de balans te behouden tussen economie en ecologie, tussen **geld en geluk**, tussen snelheid en geduld. Tussen groei en bloei. Dat is wat de Duin- en Bollenstreek uniek en eindeloos **aantrekkelijk** maakt. Dat is onze oorsprong én onze voorsprong. En dat is de **veerkrachtige basis** waarop de Duin- en Bollenstreek samen een sprong **voorwaarts** maakt.

Wij worden hét voorbeeld van hoe juist de **vrije ruimte** tussen grote steden cruciaal is voor leefbaarheid, **geluk en gezondheid**. Voor onszelf, voor de steden om ons heen en voor de **rest van de wereld**. De Duin- en Bollenstreek wordt in alles de **innovatiegrond** die continu in bloei staat. Hier vinden mensen de **unieke open omgevingen** om te recreëren en om zich goed te voelen. Hier werken **stad en land samen** om de nieuwe balans te vinden. Hier vinden ondernemers **flexibiliteit** in regelgeving en procedures, zodat ze tempo kunnen maken met hun **bevlogenheid** en **innovatiekracht**. Hier vinden start-ups in Space, Greenport, Toerisme en Health de faciliteiten en de netwerken om te **starten en te groeien**. Hier vinden **kennis- en onderwijsinstellingen** de omgevingen om te experimenteren en te onderzoeken. Hier denken we **niet in groeicijfers**, maar in **bloei cijfers** die niet alleen het geld in beeld brengen, maar ook het **geluk**, de gezondheid, de **veerkracht** van mensen, bedrijven en natuur. En hier hebben overheden de **vrije geest**, de bereidheid en de moed om voorbij regels en bestaande structuren **samen te werken** en te versnellen.

In de Duin- en Bollenstreek zijn we **trots**, eigenwijs en onwaarschijnlijk ondernemend. Dat zijn we om onze **eigen vrije ruimte** te beschermen, maar vooral om voluit te **bloeien als individuen** én als geheel. De Economic Board Duin- en Bollenstreek is de **'ruimtemaker'** en de componist die al die kracht en dat **creërend vermogen** op laat tellen, die resultaten meetbaar maakt en die de **beweging op gang brengt** die van dit gebied de meest leefbare, **gelukkige en gezonde plek** op aarde maakt. Wij zijn de **vrije ruimte** tussen de steden waar alles en iedereen bloeit. Dat is onze hart en ziel. Dat is wie we samen zijn. **Doe jij mee?**



# Economic Forum Duin- en Bollenstreek

## INFORMEREN, INSPIREREN EN DOORPAKKEN

**Economic Forum Duin- en Bollenstreek**  
Met 19 sprekers waaronder...



**Jaap Smit**  
De status van de economie



**Stephan Stokkermans**  
Kennis, onderwijs en arbeidsmarkt



**Jos Vranken**  
Vernieuwing van de economie



**Paulette Timmerman**  
Vestigingsklimaat

Het eerste Economic Forum Duin- en Bollenstreek vond plaats op 4 februari 2021. Het online evenement was een initiatief van de EBDB in samenwerking met stichting Greenport Duin- en Bollenstreek; een staaltje van 'De kracht van verbinding' in de praktijk. Het centrale thema was 'Samenwerken aan de economische dynamiek in de regio', met aandacht voor het delen van kennis, verbinden én inspireren. Het programma bood daarbij veel ruimte voor online inbreng van de deelnemers. Maar liefst 300 geïnteresseerden hadden zich aangemeld voor het congres.

Tijdens het Forum was er volop gelegenheid tot online interactie. Dat leverde o.a. deze respons van deelnemers op:

Welke van de volgende vier factoren is het minst op orde in de Duin- en Bollenstreek



Wat is op dit moment de grootste economische uitdaging (naast corona) in onze regio



Bescherming van open bollenlandscap staat economisch ontwikkeling in de weg



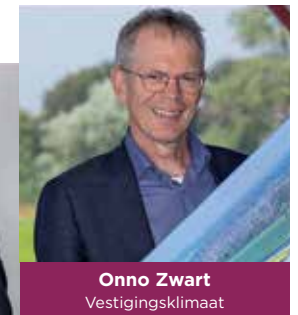
**Rosanne Warmerdam**  
Vernieuwing van de economie



**Peter Kentie**  
Best practice in regio building



**Linco Nieuwenhuyzen**  
De Economische Agenda



**Onno Zwart**  
Vestigingsklimaat

Onder de professionele begeleiding van dagvoorzitter Joost Hoebink kwamen vele onderwerpen aan bod. Vestigingsklimaat, bereikbaarheid, kennis, onderwijs en arbeidsmarkt, space, toerisme, zorg en greenport. Thema's passend bij de Economische Agenda van de Duin- en Bollenstreek en de rapporten van Blaauwberg. 19 verschillende sprekers (ondernemers, bestuurders en andere betrokkenen) wisselden elkaar af.

Het ochtendprogramma had de scope op economische ontwikkelingen op regionaal, provinciaal en landelijk niveau. Tijdens de middagssessie stond vernieuwing van de economie centraal, waarbij er over de grenzen van de Duin- en Bollenstreek werd gekeken. Sprekers uit de kennisregio's Zwolle en Eindhoven inspireerden de deelnemers met mooie voorbeelden uit de praktijk.

De sfeer was positief en constructief en er werden veel nieuwe verbindingen gelegd tussen zowel deelnemers als sprekers. Juist die positieve betrokkenheid was essentieel. Om gezamenlijk te bouwen aan een toenemende vitalisering van de regionale economie moeten betrokkenen samen de schouders eronder willen zetten. Voor en door de regio!

Het was een inspirerend eerste Forum, dat een opmaat vormt naar een volgende - hopelijk live - editie. De bijeenkomst heeft, mede dankzij de interactieve betrokkenheid van de deelnemers, waardevolle input opgeleverd. Zo kunnen we samen met alle betrokkenen verder bouwen aan het vergroten van de regionale economische dynamiek.

# Een slimme STREEK aan de SLAG

In het eerste kwartaal van 2021 publiceerde Bureau Blauwberg in opdracht van de EBDB drie op elkaar aansluitende studies. Deze reeks studies schetst de structuur van de regio en er worden adviezen gegeven hoe van de Duin- en Bollenstreek een slimmere streek gemaakt kan worden.

1. **Structuuropgaven voor de Duin- en Bollenstreek.**
2. **Een slimme streek is op haar toekomst voorbereid.**
3. **Een slimme streek aan de slag.**

## STRUCTUUROPGAVEN

Het rapport 'Structuuropgaven voor de Duin- en Bollenstreek' is een actueel rapport over de onderliggende economische structuur van de regio. Uitgangspunt van de Economische Agenda is dat een veerkrachtige regio niet alleen een mooie plek is om te wonen en te recreëren, maar ook een gezonde eigen economie weet op te bouwen én vast te houden. Een gezonde economie rust op een robuust fundament en zal zich na een crisis veel sneller herstellen dan een economie die al langer weinig slagkracht heeft.

## NUT, NOODZAAK EN VOORWAARDEN


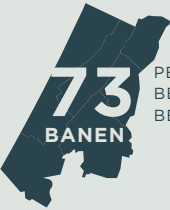









De tweede studie met het rapport 'Een slimme streek is op haar toekomst voorbereid' gaat over het nut en de noodzaak van structuurversterking in de Duin- en Bollenstreek. De derde studie 'Een slimme streek aan de slag' schetst de voorwaarden voor verdere structuurversterking.

## BOUWSTENEN VOOR DE TOEKOMST

Naast deze studies hebben er strategische sessies plaatsgevonden met ondernemers, bestuurders en onderwijsinstellingen. De studies en de uitkomsten van de sessies en rapporten vormen samen de bouwstenen voor de toekomst.

## DUIN- EN BOLLENSTREEK

TEN OPZICHTE VAN DE 40 ECONOMISCHE REGIO'S IN NEDERLAND

				PLAATS
 WERKGELEGENHEID	77.385 (>12 UUR PER WEEK)  106.000 LEDEN BEROEPSBEVOLKING (15-75 JAAR, WERKEND OF WERKZOEKEND)	 73 BANEN PER 100 LEDEN BEROEPSBEVOLKING	 PENDEL-OVERSCHOT VAN RUIM 28.500 PERSONEN MET EEN BAAN	40
 OPLEIDINGSNIVEAU	35.000 PERSONEN HBO OF HOGER  33% VAN DE BEROEPSBEVOLKING 38% GEMIDDELDE NL	 24.000 NIET HOGER OPGELEID DAN MBO 2  22,6% VAN DE BEROEPSBEVOLKING 20,5% GEMIDDELDE NL	33%	24
 VERGRIJZING	15,4% 2010 20,1% 2020 23,5% 2030 ÉÉN VAN DE MEEST VERGRIJZDE REGIO'S VAN DE RANDSTAD	 38.600 OUDEREN 65+ 20,1% VAN DE POPULATIE 19,5% GEMIDDELDE NL	20,1%	20
 ONDERNEMERSCHAP	21.200 VESTIGINGEN KVK HANDELSREGISTER 2020 INCLUSIEF ZZP'ERS	 1.105 VESTIGINGEN OP 10.000 INWONERS 1.233 GEMIDDELDE NL	1.105	26
 VERHUISMOBILITEIT	DE MOBILITEIT IS UIT TE DRUKKEN IN ÉÉN CIJFER: DE REKENKUNDIGE VERVANGINGSSNELHEID	 OFTEWEL: HOEVEEL JAAR DUURT HET VOORDAT DE GEHELE POPULATIE REKENKUNDIG GEZIEN 'VERVANGEN' IS?	23 JAAR	35



# Een slimme streek KIJKT VOORUIT

De Economic Board Duin- en Bollenstreek is in het leven geroepen om de regionale economie te verstevigen. Om handen en voeten te geven aan de Economische Agenda 2018-2021. Kijken we naar de belangrijkste businesscases, gecentreerd rondom de sectoren Greenport, Space, Health en Toerisme, dan zien we dat zo goed als alle businesscases in de afgelopen jaren in gang zijn gezet. In deel 2 van dit verslag geven we de status, activiteiten en resultaten per project weer. Ook in 2021, het afsluitende jaar van deze Economische Agenda, worden er nog businesscases met bijbehorende projecten opgestart.

Uit een recente evaluatie over de door de Economic Board behaalde resultaten, uitgevoerd in opdracht van de deelnemende gemeenten, blijkt dat de middelen doelmatig en effectief zijn ingezet en dat de organisatie van de bijdrage van de EBDB aan de verschillende projecten prima op orde is. Daar kunnen we dus tevreden over zijn.

Tegelijkertijd moeten we vaststellen dat er nog veel werk aan de winkel is als het gaat om het versterken van de regionale economie. We zijn drie jaar verder, hebben te maken met een coronacrisis met grote impact en een aantal structurele economische kwetsbaarheden zijn blootgelegd. Een slimmere streek, die woonaantrekkelijkheid combineert met innovatie en veerkracht, vraagt om een slimmere strategische aanpak.

## KWALITEIT EN VRIJE RUIMTE

Het gedachtegoed van Space in Between is maatgevend. De Duin- en Bollenstreek is en blijft 'vrij land tussen de grote steden'; hét voorbeeld hoe de unieke ligging cruciaal is voor leefbaarheid, geluk en gezondheid. Daarbij gaat kwaliteit voor kwantiteit: dat moet kenmerkend zijn én blijven. Dus geen massatoerisme. Geen 'verdozing' met enorme distributiecentra. Geen grootschalige gezondheidszorg of onderwijslocaties. En de regio wordt niet volgebouwd als overloopgebied van de omliggende steden.

We zijn de huidige Economische Agenda aan het afronden. De coronacrisis, het (economisch) herstel dat zo hard nodig is én de uitkomsten van de Blaauwberg onderzoeken dwingen ons om verder te kijken naar een aantal fundamentele aanknopingspunten voor de toekomst:

- Het versterken van de vier sectoren (Greenport, Space, Toerisme en Health) blijft centraal staan en stimuleert interessante crossovers tussen de sectoren.
- Het is belangrijk lokaal mkb te stimuleren, met meer ruimte voor kleinschalig ondernemerschap, ondersteuning van innovatieve startups en beginnende bedrijvigheid, creëren van netwerken van zzp'ers, opzetten van een startersfonds en een ondernemershuis. Dit soort initiatieven leidt tot meer business en werkgelegenheid.
- Onderwijs, een leven lang leren en een intensieve, structurele samenwerking met wo en hbo verdienen extra aandacht. Het is belangrijk de kennisintensiteit in de regio te verhogen, talent aan te trekken en te behouden én het onderwijsaanbod dichter op de regio te organiseren/aan te laten sluiten.
- Laat initiatieven aansluiten op en/of invulling geven aan de opgaven rondom energietransitie, circulaire economie en digitalisering.
- Passend bouwen, in lijn met de gemeentelijke woonopgaven, ter versterking van de economie.
- Vergroten van het regionale investeringsniveau kan met behulp van publieke en private (co)financiering. Daarbij is samenwerking essentieel om aan te kunnen sluiten op landelijke en provinciale initiatieven en (private) financiële middelen.
- Creëer een flink aantal extra banen in de regio.
- Verstevig regiobranding (profilering en positionering), voor en door onze regio.



**VERSLAG ECONOMISCHE AGENDA**  
BUSINESSCASES EN PROJECTEN

**E B**

**1 8**

**D B**

**2 1**

## Inhoud

40	Toekomstbestendigheid bloemeniconen
42	Enjoy the Flowers
44	Verplaatsen Bloembollenmarkt
45	Sport en gezondheid/voeding
46	Kuuroord
48	Wandelvierdaagse
50	Revalidatie & wellness
52	Space Experience Centre
54	Space Campus
56	Blueport
58	Precisielandbouw
60	Bollenpolder van de Toekomst
62	Network en lobby
64	Tourism, Knowledge, Brandstrategy
66	Regiomarketing
68	Online inspiratie toerisme
70	Versnelling herstructurering greenport
71	Bereikbaarheid
72	Onderwijs en arbeidsmarkt
74	Unmanned Valley
76	Ondernemershuis
77	Hollandse Duinen en Ruïne van Teylingen

# Van agenda naar uitvoering Businesscases en projecten 2018-2021

In dit deel van het verslag presenteren we een overzicht van de status en voortgang van alle projecten uit de verschillende businesscases t/m mei 2021. Ze hebben een directe relatie met de vier kansrijke sectoren Greenport, Space, Toerisme en Health. Sectoren die de basis vormen van de Economische Agenda Duin- en Bollenstreek.

De visie en het uitvoeringsprogramma Samen Succesvol van de Economische Agenda zijn het vertrekpunt voor alle activiteiten van EBDB. Zoals eerder gezegd is de board geen projecteigenaar, subsidieverschaffer of uitvoerder. Het primaire doel is het aanjagen van kansrijke businesscases, het selecteren van bijpassende projecten en het creëren van beweging.

Ook in 2020 is EBDB- ondanks de coronacrisis - energiek doorgedaan met het aanjagen van businesscases. Dankzij de enthousiaste inzet van de vele projectteams en bevlogen projectleiders bevinden ze zich bijna allemaal in de uitvoeringsfase of zijn ze al afgerond.

Volgens de exploitatieovereenkomst die de gezamenlijke gemeenten met de EBDB hebben afgesloten, is de verhouding ten aanzien van exploitatiebijdragen en cofinanciering 75% vanuit de EBDB en 25% vanuit (private) cofinanciering. De gezamenlijke waarde van de businesscases bedraagt tot mei 2021 € 4.979.825,-, waarvan 37% private cofinanciering, 27% publieke cofinanciering en 36% exploitatiebijdrage vanuit de EBDB.

Tot op heden bedraagt de gerealiseerde totale cofinanciering dus 64%. Dit betekent dat tegenover iedere gemeentelijk geïnvesteerde euro, ongeveer twee euro cofinanciering staat.

Op de volgende pagina's geven we inzicht in de status en voortgang van de verschillende projecten. Ieder projectteam werkt, onder leiding van een projecteigenaar, aan de realisatie van de doelen. Projecteigenaren zijn een exploitatieovereenkomst aangegaan met EBDB, waarin afspraken zijn vastgelegd over doelen, activiteiten, financiering en verwachte resultaten.

Bij de uitvoering van projecten stimuleren we samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs. Juist die 'kruisbestuiving' tussen de verschillende partijen vanuit verschillende belangen en met verschillende inzichten is belangrijk. Dit voor realisatie, draagvlak en het regionale gevoel van verbinding. Samen werken we aan een economisch krachtige streek. We zijn trots op allen die enthousiast hebben meegewerkt aan het behalen van de resultaten die we hier presenteren.





## Toekomstbestendigheid bloemeniconen



### PROJECTEIGENAAR

Bloemencorso Bollenstreek en Flower Parade

### PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Willem Heemskerck

### STAKEHOLDERS

Bollengemeenten en gemeente Haarlem • Colleges van burgemeester en wethouders • Gemeenteraden • Keukenhof • Tennishal de Klinkenberg • Bloemenveiling Royal FloraHolland

### DOELSTELLING

Het uitvoeren van een onderzoek naar de toekomstbestendigheid van de bloemencorso's, met aandacht voor marketingkansen, doelgroepverbreding en meer rendabele verdienmodellen.



OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	PRIVAAT	COFINANCIERING PROCENT	PUBLIEK
€ 34.500*	€ 18.550	€ 8.000	30%	€ 0

\* Naast de exploitatiebijdrage van de EBDB heeft ook de gemeente Katwijk een bijdrage gedaan van € 7.950.

### STATUS

Er is een structurele en intensievere samenwerking tot stand gekomen tussen de besturen van beide corso's. 2019 is benut om krachten te bundelen en kennis te vergroten, o.a. door middel van praktische masterclasses. Een hechtere samenwerking tussen besturen en vrijwilligers van de bloemenparades heeft in 2019 direct al geleid tot verbetering en professionalisering. Er zijn masterclasses georganiseerd, waarin andere grote jaarlijkse evenementen met bijbehorende draaiboeken en organisatie zijn verkend, zoals de Nijmeegse Wandelvierdaagse, Amstel Gold-race en Bevrijdingspop. Dit heeft veel inzichten en kennis opgeleverd, o.a. over kostenstructuur, maar ook over veiligheid en calamiteitendraaiboeken, crowd- en routemanagement. Op basis van opgedane kennis en learnings zou in 2020 een belevingsonderzoek worden uitgevoerd en aansluitend een masterplan worden opgesteld. Door het annuleren van beide corso's in 2020 en 2021 ten gevolge van corona, heeft het belevingsonderzoek (nog) niet kunnen plaatsvinden en is dit uitgesteld naar 2022.

### RESULTAAT

Het beoogde resultaat is de kwaliteit van een bezoek aan de corso's te vergroten. Door ze nieuw elan te geven en breder in te bedden in de streek

kan dit bijdragen aan een stijging van de besteding door bezoekers van 5% (van 2018 tot 2030). De corso's zijn jaarlijkse evenementen, waarin 'flower attraction' centraal staat. Ze brengen grote aantallen bezoekers op de been, uit binnen- en buitenland. De corso's dragen direct bij aan het (dag)toerisme en het imago van de regio. En dus aan de economie van de Duin- en Bollenstreek. Die economische bijdrage kan worden vergroot door bewuster om te gaan met de potentie van de corso's en ze 'futureproof' te maken.

### BEZOEKERSBELEVING STAAT CENTRAAL

Naast organisatorische professionalisering is er ook gekeken naar een wisseling van perspectief. Het doel is geen trotse parade van een prachtig bloemenproduct, maar een onvergetelijke beleving voor de bezoekers. Die zienswijze nodigt uit om gezamenlijk te ontdekken en beoordelen welke innoverende mogelijkheden die beleving kunnen versterken.

### SAMENWERKEN EN VERSTERKEN

Vanzelfsprekend kijken beide besturen waar samenwerking winst op kan leveren. Er is bijvoorbeeld een raamwerkovereenkomst opgesteld voor een muzikwagen voor beide corso's. En er zijn in 2019 onderstellen van praalwagens gedeeld. Ook het inzetten van praalwagens voor promotiedoeleinden op andere locaties is een optie. In het op te stellen meerjarenplan zal ook aandacht zijn voor creatieve sponsoring en het betrekken van regionale partijen én daarbuiten. Zowel het economische verdienmodel als waardevermeerdering van de beleving staan centraal. Het vergroten van de (economische) spin-off is een belangrijk onderdeel van het op te stellen meerjarenplan.





**PROJECTEIGENAAR**

KAVB

**PROJECTLEIDER | PENVOERDER**

Annika Versloot

**STAKEHOLDERS**

Telers en Greenportondernemers • KAVB • Greenport Duin- en Bollenstreek • Keukenhof • Stichting Noordwijk Marketing • IBulb (Anthos) • Bloemencorso Bollenstreek • Amsterdam Tulip Experience • FAM Flowers BV • De Tulperij • NBTC Holland • Toeristische sector

**DOELSTELLING**

Het geven van publieksvriendelijke voorlichting aan (internationale) bezoekers die in het voorjaar massaal de bloeiende regio bezoeken. Door samenwerking tussen telers en de (lokale) toeristische branche krijgen bezoekers meer kennis van de sector en het bloembollenvak en wordt schade aan de bollenvelden voorkomen.

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
		PRIVAAT	PROCENT	PUBLIEK
€ 60.000	€ 45.000	€ 15.000	25%	€ 0

## Enjoy the flowers

**STATUS**

Eind 2019 is voor dit project een overeenkomst met de EBDB tot stand gekomen. Wat eraan voorafging:

Voorjaar 2019 zijn er als pilot op vele plekken in de regio langs de bollenvelden kleurrijke banieren geplaatst met iconen en de tekst 'Enjoy the flowers, respect our pride'. De banieren werden op sommige locaties gecombineerd met ambassadeurs in het veld. Op basis van de pilot zou de campagne worden uitgebreid en geprofessionaliseerd, sowieso voor seizoen 2020. Gezien de coronabeperkingen werd besloten alle activiteiten in en rond de velden voor 2021 ook te bevriezen. Helaas gold dat vanwege het gezondheidsrisico ook voor de ambassadeurs.

Op dit moment wordt invulling gegeven aan het toekomstbestendig maken van het project, waarbij de KAVB, Keukenhof en de Greenport voornemens zijn om de activiteiten gezamenlijk zelfstandig voort te zetten.

**RESULTAAT**

Het streven is (dag)toeristen uit de velden te weren en daarmee schade aan het bolgewas voor de telers te minimaliseren. Meer gastvrije voorlichting leidt tot bewustwording bij de bezoeker, zonder dat dit ten koste gaat van de aantrekkingskracht op de toerist. Bovendien wordt er ingezet op duurzame samenwerkingsverbanden tussen ondernemers en relevante (toeristische) partijen in de Bollenstreek.

**BALANS TUSSEN TEELT EN TOERIST**

Ieder voorjaar stroomt de streek vol bezoekers die de bloemenpracht willen zien en vastleggen, bij voorkeur in een kleurrijk bollenveld. Foto's en filmpjes op social media zijn prachtige streekpromotie, maar brengen tegelijkertijd schade en overlast voor de bollentelers met zich mee. De pilotcampagne (ontstaan vanuit samenwerking tussen telers en de regionale toeristische branche) leverde onverwachts wereldwijde aandacht op. Gebleken is dat veel toeristen denken dat de fraaie velden speciaal voor hen zijn aangelegd. Dat er een kwetsbare bol in de grond zit, dé inkomstenbron voor de telers, weten velen helemaal niet.

**BANIEREN EN AMBASSADEURS**

Het plaatsen van banners bleek niet voldoende om bezoekers uit het veld te weren. Daar waar vrijwillige gastvrije ambassadeurs in het veld actief het gesprek aangingen met bezoekers was het resultaat wél succesvol.

**BLIJF THUIS**

In 2020 zou de campagne verder worden uitgerold. Ten gevolge van COVID-19 liep alles totaal anders. 'Welkom in de streek en geniet van de bloeiende velden' werd noodgedwongen 'Blijf alstublieft weg uit de streek'. Regelmatig werden wegen langs de velden vanwege grote drukte afgesloten en Keukenhof moest de deuren gesloten houden. Vanzelfsprekend zijn alle geplande projectactiviteiten niet doorgegaan. Het campagne team heeft, om bezoekers thuis een beetje te laten genieten, 'Enjoy@home' gecreëerd, met prachtige (drone)video's.





# 3

## FLOWER ATTRACTION



### Verplaatsen bloembollenmarkt



Jaarlijks wordt begin oktober op het terrein van Keukenhof een meerdaagse bloembollenmarkt georganiseerd. Deze markt trekt zo'n 3000 bezoekers.

Op basis van de Economische Agenda zouden de mogelijkheden moeten worden onderzocht om er een markt met allure van te maken, met jaarlijks structureel 10.000 bezoekers. Het plan was een verkenning uit te laten voeren naar de mogelijkheid om deze bloembollenmarkt te verplaatsen naar een dorpskern in de Duin- en Bollenstreek. Onderdelen van de verkenning:

- Nieuwe formule
- Stappenplan voor groei
- Opties overdekte locatie
- Financieringsstructuur
- Organisatiestructuur
- Communicatie

Dit alles met het doel de regionale economische prestaties te vergroten en ook het jaarrond toerisme te stimuleren. Voor dit onderdeel van het uitvoeringsprogramma van de Economische Agenda zijn geen geïnteresseerde projectpartijen en/of investeerders gevonden.



# 4

## GEZONDE EN ENERGIEKE REGIO

### Sport en gezondheid/voeding



#### PROJECTEN

- Sport en Gezondheid
- Voeding en Gezondheid (gastronomie)
- Voeding en Gezondheid (JOGG)

De Duin- en Bollenstreek heeft de ambitie om zich te profileren als één van de vijf gezondste regio's ter wereld, zo staat vermeld in de Economische Agenda. Sport, voeding en wellness vormen de belangrijkste pijlers onder die ambitie. De geweldige ligging van de regio en het afwisselende landschap met de vele mogelijkheden draagt zeker bij aan die ambitie.

#### SPORT EN GEZONDHEID

Onder deze noemer staan twee projecten benoemd: De wandelvierdaagse (pagina 49) en sportroutes. Die sportroutes bestaan uit regionale wandel- en fietsroutes, in combinatie met fitnessapparaten. Het wandelen, fietsen en andere vormen van bewegen in de buitenlucht worden zowel lokaal als regionaal ook vanuit andere initiatieven gestimuleerd, zoals Hollandse Duinen en Rondje Kaag.

#### VOEDING EN GEZONDHEID

In de Gouden Eeuw stond de Duin- en Bollenstreek bekend als de Tuin van Holland. In de loop van de tijd zijn de kruidenteelt en land- en tuin-



bouw steeds meer op de achtergrond geraakt. Zonde, want zij kunnen absoluut bijdragen aan een energiek en gezond leven. Om die reden zou EBDB nieuwe projecten aanjagen met betrekking tot gezonde voeding, als onderdeel van een gezonde levensstijl. Daar hoorde extra aandacht bij voor Jongeren op Gezond Gewicht (JOGG).

Vanuit de provincie Zuid-Holland is het concept detuinvanholland.nl ontwikkeld, waar de Duin- en Bollenstreek vanzelfsprekend actief aan kan bijdragen. Gezonde voeding en de Dutch Cuisine (gastronomie) vormen belangrijke pijlers/aanknopingspunten. Op basis van de Economische Agenda zijn er verder geen regionale initiatieven tot stand gekomen.

JOGG (Jongeren Op Gezond Gewicht) is door de verschillende gemeenten ingevuld/opgepakt. Katwijk, Noordwijk en Lisse zijn erkende JOGG-gemeenten.

Hierdoor worden de initiatieven zelfstandig voortgezet.





## Kuuroord



### PROJECTEIGENAAR

Stichting Noordwijk Marketing

### PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Quirine Kamphuisen

### STAKEHOLDERS

Noordwijkse Ondernemersvereniging • Gemeente Noordwijk (ook namens overige gemeenten) • Koninklijke Horeca Nederland • Stichting Bewust Bollenstreek • LUMC • Stichting TON

### DOELSTELLING

Het bereiken van de officiële ESPA Kuuroord Status voor de badplaats Noordwijk. Dit project valt onder de businesscase 'Gezonde en energieke regio'. Het behalen van de internationale kuuroordstatus ondersteunt de ambitie om te behoren tot de 5 gezondste regio's ter wereld.



### STATUS

De eerste activiteiten rondom een mogelijke kuuroordstatus vonden al plaats in 2016. Hierna kreeg een externe partij de opdracht om de mogelijkheden te onderzoeken. Op basis van de bevindingen is er een plan van aanpak opgesteld. In 2018 is de EBDB gevraagd om het lopende project financieel te ondersteunen, hetgeen is toegekend.

### RESULTAAT

Versterking van de toeristische sector. Het streven is 5% meer toeristen in 2021 ten opzichte van 2018. 5% hoger bestedingsbedrag per toerist in 2030, ten opzichte van 2018. Daarnaast een economische spin-off, ook voor de sectoren zorg en retail (niet alleen toerisme).

### KUUROORDSTATUS NOORDWIJK

In het voorjaar van 2020 heeft Noordwijk als vierde badplaats in Nederland (Nieuweschans, Cadzand en Domburg) de bijzondere en officiële kuuroordstatus gekregen. Helaas moest de feestelijke uitreiking vanwege corona tot oktober worden uitgesteld, maar toen heeft Noordwijk dan toch echt van de voorzitter van de European Spas Association het zo felbegeerde predicaat ontvangen. Om die status te verkrijgen moest de badplaats in alle facetten voldoen aan internationale integrale criteria; van de kwaliteit van zee-water en lucht tot voorzieningen en faciliteiten.

### EXTRA BEZOEKERS

Voor kuurreizen is er veel belangstelling vanuit Duitsland en Oost-Europese landen, waar de kuuroordcultuur vaak financieel wordt ondersteund door zorgverzekeraars. Nu de kuuroordstatus is behaald, mag Noordwijk officiële kuurreizen aanbieden. Reizen voor bezoekers van

alle leeftijden, die hechten aan gezonder leven en kwaliteit. Naar verwachting wordt de regio dan zeker in het voor- en naseizoen vaker bezocht, met een hoger bestedingspatroon en grotere kans op herhaalbezoeken.

### STAPPENPLAN DOORLOPEN

Om het gehele proces goed te managen is er een vaste werkgroep samengesteld (gemeente Noordwijk, Stichting Noordwijk Marketing, pr-bureau en een ESPA-vertegenwoordiger). Zij hebben volgens een uitgebreid stappenplan op constructieve wijze samengewerkt:

1. Inventarisatie/analyse van benodigde documenten en gegevens.
2. Eerste analyse aanwezige infrastructuur en verkenning voor gehele gemeente Noordwijk.
3. Voorbereidingen wateranalyses, met aandacht voor locaties, praktische uitvoer etc.
4. Intern conceptdocument samenstellen ten behoeve van Medizinsches Gutachten.
5. Concretisering en uitwerking van criteria.
6. Voorleggen van concept rapportage aan gekwalificeerd (medisch) specialist(en).
7. Site inspection door Medizinsches Gutachten.
8. Oplevering document en rapportage van Medizinsches Gutachten.

In fase I zijn stappen 1 t/m 5 doorlopen. In fase II zijn stappen 6, 7 en 8 doorlopen. Alle inspanningen hebben ertoe geleid dat de Medizinsches Gutachten is afgegeven; alle analyses voldoen aan de strenge kwaliteitsnormen van de European Spas Association (ESPA). Dankzij dit stappenplan, een traject van lange adem, zou de gemeente Noordwijk zich nu formeel Bad Noordwijk mogen noemen. Een geweldig resultaat, dat is te danken aan de enthousiaste samenwerking tussen

	OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		PUBLIEK
			PRIVAAT	PROCENT	
FASE 1	€ 66.500	€ 31.500	€ 35.000		€ 0
FASE 2	€ 131.000	€ 99.500	€ 31.500		€ 0
FASE 3	€ 110.000	€ 68.000	€ 42.000		€ 0
TOTAAL	€ 307.500	€ 199.000	€ 108.500	35%	€ 0





VERVOLG VAN PAGINA 47

overheid, vrijwilligers en ondernemers uit de hele Duin- en Bollenstreek.

#### AANBOD EN IMPLEMENTATIE

Inmiddels is fase III aangebroken. Nu is het tijd om de bijzondere status van heilzame zeebadplaats te vertalen naar concrete activiteiten en aanbod. Niet alleen voor de gemeente Noordwijk, maar voor de hele Duin- en Bollenstreek. Regionaal is er veel belangstelling om in te haken op de kuuroordstatus; de propositie van de regio krijgt een absolute meerwaarde.

Gezond zijn en gezond blijven, wellness en wellbeing, zijn maatschappelijk alleen nog maar belangrijker geworden ten tijde van de coronacrisis. De crisis heeft echter ook vertraging opgeleverd voor concrete doorvertaling van plannen om de kuuroordstatus te laden. Door het huidige regionale aanbod en activiteiten goed onder de loep te nemen en te kijken welke initiatieven goed aansluiten, kan de streek snel aan de slag met implementeerbare concepten.

#### ONLINE AANBOD

Daar hoort ook de ontwikkeling van een website bij. Enerzijds informatief, dus waar geïnteresseerden meer te weten kunnen komen over de kuuroordstatus, maar ook met bijbehorend aanbod. Op dit moment wordt door het projectteam voorrang gegeven aan snel te realiseren initiatieven, het 'laaghangend fruit'. Uiteraard wordt er scherp op gelet of het aanbod past bij de kwalitatieve uitstraling van de kuuroordstatus. Borging én bewaking van de kuuroordstatus hebben prioriteit. Naar verwachting zullen zomer 2021 de eerste kuuroordinitiatieven online staan.



#### PROJECTEIGENAAR

Stichting Noordwijk Marketing

#### PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Quirine Kamphuisen

#### STAKEHOLDERS

Ondernemers Duin- en Bollenstreek • Ondernemersverenigingen  
• Gemeenten en gemeenteraden • Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek • Hulpdiensten • Koninklijke Wandelbond

#### DOELSTELLING

Het organiseren van een jaarlijks terugkerend 4-daags wandel-evenement door de hele regio, waarbij alle fraaie (landschap-pelijke) elementen van de streek aan bod komen. De planning was dat het wandelfestijn voor het eerst in 2021 zou plaatsvinden.



6

GEZONDE EN  
ENERGIEKE REGIO

## Wandelvierdaagse

#### STATUS

Dit project is in augustus 2019 toegevoegd aan de businesscase Gezonde en Energieke regio van de Economische Agenda. De verwachting was dat het plan van aanpak (route, sponsoring, subsidieaanvraag, vergunningverlening, marketing en veiligheidsplan) in het voorjaar van 2020 door de projectgroep zou worden opgeleverd, met in dat jaar ook een eerste generale repetitie. Vanwege corona zijn alle plannen gewijzigd en heeft er in 2020 geen repetitie/testversie kunnen plaatsvinden. De mogelijkheid wordt onderzocht om in 2021 de route, als kleinschalige try-out, te laten lopen door bewoners uit de regio en te leren van hun feedback.

Er is inmiddels een projectleider aangetrokken en de Koninklijke Wandelbond (KBWN), met een database van 5 miljoen leden, wil strategisch partner worden. Voor het eerste jaar zijn er een aantal sponsors gevonden en de mogelijkheden van crowdfunding worden onderzocht. Hiermee zal het initiatief zelfstandig worden voortgezet.

#### RESULTAAT

Een gezond meerdaags evenement voor deelnemers, bezoekers en belangstellenden. Sport en gezondheid worden gepromoot, net als de veelzijdigheid van de regio: de Duin- en Bollenstreek zet zichzelf goed op de kaart. Het evenement betekent extra inkomsten uit deelnametickets, sponsoring en extra retail- en horecaomzet voor de gehele regio.

#### STAP VOORUIT VOOR DE REGIO

Strand, zee, duinen, bloemenvelden, sloten en plassen; de Duin- en Bollenstreek heeft zeer bijzondere kwaliteiten. Met zijn afwisselende landschap en de heilzame werking van de zee wil de streek zich nadrukkelijk profileren als een van de gezondste regio's ter wereld. De pijlers sport, voeding en wellness vormen de fundering onder die ambitie.

#### WANDELEVENEMENT VAN NAAM

Het doel van dit project is het realiseren van een jaarlijks terugkerend wandelevenement van naam. De elementen gezondheid, natuurbeleving, sportief bezig zijn en genieten van een gezamenlijke bezigheid; dat zijn dé elementen van regiopromotie in de praktijk. Naast de Keukenhof en de bloemencorso's zou het wandelfestijn direct met de Duin- en Bollenstreek moeten worden geassocieerd, net zoals Nijmegen en de Vierdaagse onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Voor de regionale economie is het een veelbelovend evenement. Gestreefd wordt naar een deelnemersaantal van 10.000 bij een eerste officiële editie (geen proefversie), hopelijk in 2022. Tel daar alle supporters, bezoekers en belangstellenden bij op, dan is direct duidelijk dat de 5% extra omzet en 5% meer bezoekers in de regionale horeca slechts een voorzichtige schatting zijn.

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
		PRIVAAT	PROCENT	PUBLIEK
€ 47.000	€ 35.000	€ 12.000	26%	€ 0



**PROJECTEIGENAAR**

Zorghotel De Kim

**STAKEHOLDERS**

Grand Hotel Huis ter Duin • Blue Ocean Company • Regionale Organisatie Huisartsen West Nederland (ROHWN) • LUMC  
• Alrijne Ziekenhuis • Regionale (horeca) ondernemers

**DOELSTELLING**

Het doorlopen van een haalbaarheidsonderzoek om te komen tot het (gezamenlijk) ontwerp van een revalidatieprogramma, waarbij wellnessfactoren complementair worden aangeboden/ingericht. Uit het onderzoek en pilotprogramma moet blijken dat verblijf in een daarop ingericht hotel in de Duin- en Bollenstreek het herstelproces beter en sneller laat verlopen, met minder kans op complicaties. Zorghotel De Kim is voor de pilotfase aangewezen als testlocatie. Grand Hotel Huis ter Duin kijkt in samenwerking met het LUMC naar aanvullende medische faciliteiten om te voorzien in de tijdelijke huisvesting van een specifieke categorie patiënten.



# Revalidatie & wellness

**STATUS**

Er is materiaal verzameld, er zijn gesprekken gevoerd ter informatie en voorbereiding, de projectomgeving is ingericht, er is gewerkt aan een concept programmaplan en interviews zijn voorbereid en uitgevoerd. Er is o.a. gesproken met specialisten van het LUMC en Alrijne, het capaciteitscentrum LUMC, de programma-manager Juiste Zorg Juiste Plaats, bestuurders ROHWN en zorgverzekeraars.

In overleg met de betrokken ziekenhuizen zou worden vastgesteld welke ingrepen geschikt zouden zijn voor de pilotfase.

**RESULTAAT**

Dit project sluit naadloos aan bij de businesscase Gezonde en Energieke regio, waarin de Duin- en Bollenstreek zichzelf profileert als een van de gezondste regio's ter wereld. Het resultaat moet worden gezien als een kansrijke ontwikkeling voor alle partijen. Het herstel verloopt naar verwachting sneller en beter en dat is winst voor de zorg en de patiënt. Daarnaast trekt revalidatie & wellness een andere doelgroep naar onze regio, ook buiten het hoogseizoen. Dus dat betekent extra werkgelegenheid, hogere bezettingsgraad hotels en hogere inkomsten voor deelnemende ondernemers. Goed voor de economie én inwoners/bezoekers.

**SNELLER EN BETER MEDISCH HERSTELLEN**

90% van de patiënten gaat na een medische ingreep 'gewoon' naar huis. Voor de resterende 10% is dat niet mogelijk en wordt er gezocht naar alternatieve mogelijkheden van verblijf en medisch herstel.

De aanleiding voor het project revalidatie & wellness is direct duidelijk als we kijken naar het aantal ziekenhuizen 'om de hoek', een bevolking

die gemiddeld ouder wordt, de kuuroordstatus, 'zorgtoeristen' en patiënten die graag in een gezonde omgeving werken aan hun herstel.

Dit project is geïnitieerd door pioniers uit de regio die willen bewijzen dat patiënten sneller herstellen in een gezonde en groene omgeving. Het was de bedoeling om zorgverzekeraars vroegtijdig te laten participeren; deze vorm van revalidatie was in principe namelijk voor iedereen bedoeld.

Na afronding van het haalbaarheidsonderzoek en het programmaontwerp - en bij voldoende financiering - zou in een pilot worden bekeken of medische en verpleegkundige randvoorwaarden en eventuele aanvullende vragen/behoefte effectief zijn. Na een succesvolle pilot zouden ook andere hotels en (zorg)dienstverleners kunnen participeren.

Mei 2020 heeft de projectgroep haar eindrapportage ingediend. Er was geen financiering gevonden voor de uitvoering van het pilotproject én COVID-19 gooide roet in het eten. Natuurlijk vanwege de enorme druk op de reguliere zorg, maar ook vanwege de kwetsbare, vaak oudere doelgroep.

**BELANGRIJKSTE INZICHTEN/RESULTATEN:**

- Focus op patiëntprofiel i.p.v. specialisme/aandoening.
- Programma's met focus op herstel én een leerproces.

Met de resultaten van het project - en een belangrijke bijdrage vanuit EBDB - wordt gekeken naar een vervolg voor de preventieve- en de curatieve kant, en naar de invulling van de diverse vormen van zorg binnen de regio.

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
		PRIVAAT	PROCENT	PUBLIEK
€ 60.000	€ 40.000	€ 20.000	33%	€ 0





**PROJECTEIGENAAR**

Stichting Noordwijk Space Expo

**PROJECTLEIDER | PENVOERDER**

Barbara Hoppel

**STAKEHOLDERS**

Gemeente Noordwijk • Overige gemeenten • ESA ESTEC • Provincie Zuid-Holland • Holland Rijnland • Ondernemersfonds Noordwijk  
• Regionale (horeca)bedrijven

**DOELSTELLING**

Het onderzoeken van de mogelijkheid het huidige bezoekerscentrum en ruimtevaarttentoonstelling Space Expo door te laten groeien naar een Space Experience Center. Dit center zou onderdeel moeten zijn van de nieuwe Space Campus en een verdubbeling van het aantal jaarlijkse bezoekers opleveren; van de huidige 100.000 naar 200.000 in 2030.

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
		PRIVAAT	PROCENT	PUBLIEK
€ 250.000	€ 150.000	€ 100.000	40%	€ 0



## Space Experience

**STATUS**

In september 2019 is een overeenkomst met de EBDB tot stand gekomen om een haalbaarheids-onderzoek uit te (laten) voeren naar de realisatie van het nieuwe Space Experience Center.

Barbara Hoppel, algemeen directeur van Space Expo, begeleidde als kwartiermaker het onderzoek naar de mogelijkheden. Bureau LAGroup werd aangetrokken voor het uitvoeren van het haalbaarheids-onderzoek, bureau XPEX zou het creatieve concept verzorgen.

De eerste resultaten waren positief over de marktpotentie voor een succesvol Space Experience Center. Het rapport over de eerste fase van het onderzoek werd begin 2020 verwacht. Op basis daarvan kon worden gewerkt aan een bidbook: de basis om op zoek te gaan naar binnenlandse en buitenlandse financiers voor de ontwikkeling van, en investering in, een nieuw centrum.

De haalbaarheidsstudie is begin 2020 opgeleverd. Helaas werden alle ontwikkelingen vrijwel direct gedwarsboemd door corona. Door tegenvallende bezoekersaantallen, en dus tegenvallende inkomsten, is Space Expo - net als vele andere musea - in 2020 in zwaar weer terechtgekomen.

Van het bidbook voor geïnteresseerde partijen is een draftversie aanwezig, maar in tijden van corona is het lastig een goede analyse te maken van de markt en de mogelijkheden. De lockdown

heeft een vertragend effect op de mogelijke doorontwikkeling naar een Space Experience Center; het voortraject kost ook meer tijd en energie dan voorzien. Ondertussen vinden er wel (netwerk)gesprekken plaats over haalbaarheid en realisatie, met name met Nederlandse partijen.

**RESULTAAT**

Een rapport met conclusies en aanbevelingen over de realisatie van een nieuw kennis-, informatie- en educatiecentrum met internationale allure.

**ETALAGE NEDERLANDSE EN EUROPESE RUIJTEVAART**

Voor het thema Space zijn de regionale ambities groot, met de toekomstige Space Campus als het bloeiend hart. Bij de ontwikkeling van een high tech cluster op internationaal niveau past een modern en aantrekkelijk Space Experience Center. Dat zou vele extra bezoekers naar onze regio moeten trekken en leiden tot extra economische activiteit (o.a. in de horeca).

Het center zou, naast de rol als bezoekerscentrum/expositieruimte ook dienen als multifunctioneel centrum voor de nieuwe Space Campus (educatie, congressen, evenementen) en verbindend werken tussen ruimtevaart, bedrijven, kennisinstellingen, overheid en toerisme. Omdat de ontwikkeling van een nieuw center een traject van velen jaren is, zou gelijktijdig worden gewerkt aan stapsgewijze modernisering van het huidige Space Expo.





**PROJECTEIGENAAR**

Space Campus Noordwijk

**PROJECTLEIDER | PENVOERDER**

Esther Peters

**STAKEHOLDERS**

ESA ESTEC • Gemeente Noordwijk • Overige gemeenten • Provincie Zuid-Holland • Holland Rijnland • Greenport • Universiteit van Leiden • TU Delft • Erasmus Universiteit • Regionale (tech)ondernemers, startups en scale-ups • Onderwijs en maatschappelijke organisaties

**DOELSTELLING**

Centraal staat het transformeren van het Space Business Park als bedrijventerrein in de nabijheid van ESA ESTA naar een Space Campus inclusief ESA ESTEC. Zo ontstaat er een sterke en innovatieve Space Hub, met grote aantrekkingskracht op nationale en internationale bedrijven en kennisinstellingen. Een hotspot voor vernieuwende startups, scale-ups en gevestigde bedrijven, waarbij het toepassen van ruimtevaarttechnologie tussen de verschillende sectoren wordt gestimuleerd en gefaciliteerd. De onderdelen van het project versnellen de positionering en zichtbaarheid van zowel de Space Campus als de regio én dragen bij aan extra bedrijvigheid in Noordwijk en omgeving.



# Space Campus

**STATUS**

April 2021 is er een exploitatieovereenkomst getekend. Het ontwikkelpad voor Space Campus kenmerkt zich door gefaseerde groei met een kleine, lean en mean start. Op basis van resultaten ontwikkelt het plan zich tot een volwaardige, bloeiende Space Campus met internationale bekendheid en grote toegevoegde waarde.

**RESULTAAT**

- In 2030 hebben 100 bedrijven zich gevestigd op de High Tech Campus, met een werkgelegenheid van 2500 arbeidsplaatsen.
- In 2030 trekt het Space Experience Center 200.000 bezoekers per jaar.
- Een High Tech imago dat bij 60% van de Nederlandse (zakelijke) bezoekers bekend is.
- Vijf nieuwe octrooien als opbrengst uit het Space cluster in 2030.

**INTERNATIONALE HOTSPOT VOOR INNOVATIE**

In de overeenkomst met de EBDB ligt de focus op vier activiteiten die de ontwikkeling van de campus versterken.

**POSITIONERING EN BUSINESSDEVELOPMENT**

Hierbij gaat het om het werven van een commerciële programmamanager/accountmanager die nieuwe spelers aantrekt voor Space Campus. Daarbij worden ruimtevaarttechnologie, de gemeente Noordwijk als innovatieve hotspot én de regionale aantrekkingskracht gepromoot.

**GEBIEDSACTIVATIE**

Het doel is de campusomgeving aantrekkelijker en toegankelijker te maken. In de loop van 2021



wordt gestart met tijdelijke invulling van het open veld, gericht op ontmoeting en het delen van kennis. Gedacht wordt aan aantrekkelijke pop-up faciliteiten, een tijdelijke meetingplace, food-trucks, een fablab, etc. Aan nadere invulling wordt nog gewerkt. Daarbij wordt al rekening gehouden met de ontwikkeling van het definitieve Basecamp; hét hart van de campus.

**STIMULEREN EN FACILITEREN**

Omdat de locatie nog niet beschikt over faciliteiten waarmee startups en scale-ups daadwerkelijk met hardware kunnen werken, aan prototyping kunnen doen of testen kunnen draaien, worden er initiatieven ontwikkeld die daaraan bijdragen. In de grondverf staan: Fablab initiatief, Antenne Measurement Test Facility en verhuizing GMT naar Noordwijk.

**KRUISBESTUIVING**

Operationele processen in de teelt kunnen worden geoptimaliseerd, bijvoorbeeld door gebruik te maken van het ruimtevaart meetnetwerk. Het koppelen van de bollenteelt met ruimtevaarttechnologie brengt beide sectoren dicht bij elkaar en biedt nieuwe kansen. Dit geldt niet alleen voor bollenondernemers, maar ook voor het onderwijs.

Het Space Tech cluster, met zijn innovatie ruimtevaarttechnologie en interessante mogelijkheden voor spin-offs, was tot nu toe een goed verborgen parel in de Noordwijkse duinen. De uitwerking van deze businesscase en onderliggende projecten belooft de parel meer (economische) glans te geven. Regionaal, nationaal én internationaal.

	OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING	
			PRIVAAT	PROCENT PUBLIEK
POSITIONERING	€ 139.000	€ 69.000	€ 70.000	€ 0
GEBIEDSACTIVATIE	€ 115.000	€ 85.000	€ 30.000	€ 0
INNOVATIEPROCES	€ 200.000	€ 100.000	€ 100.000	€ 0
SPACE - GREENPORT	€ 50.000	€ 15.000	€ 35.000	€ 0
TOTAAL	€ 504.000	€ 269.000	€ 235.000	47% € 0





#### PROJECTEIGENAAR

Meerdere partijen uit de regio werken samen aan deze businesscase

#### PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Nog niet bekend

#### STAKEHOLDERS

Provincie Zuid-Holland • Provincie Noord-Holland • Hoogheemraadschap van Rijnland • Gemeenten en gemeenteraden • Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek • Stichting Warmond Promotie • Horeca Duin- en Bollenstreek • Ondernemers in watersport/waterrecreatie

#### DOELSTELLING

- Het versterken van de economie rond watergebonden activiteiten en het vergroten van samenwerking tussen ondernemingen in die branche.
- Het verdichten van het sloepennetwerk in de Duin- en Bollenstreek, met meerdere verbindingen tussen Ringvaart en Trekvaart.
- De regio beter positioneren en profileren als Vaarnetwerk aan Zee (strand, stad, plassen, bollen, etc.).
- De regionale meerwaarde van een zeejachthaven in Katwijk onderzoeken.

**Voor deze businesscase zijn nog geen financiële middelen uit de Economische Agenda nodig geweest.**



## Blueport

#### STATUS

- Het masterplan Trekvaart was al gereed bij aanvang van de uitvoering van de Economische Agenda. De wethouder van Hillegom heeft (water)toerisme in zijn portefeuille en is vanuit die hoedanigheid actief betrokken bij het uitwerken van de verschillende opties tot het beter benutten van het water en de waterrecreatie. Hieronder valt ook het vergroten van het aantal aanlegplaatsen tussen Hillegom en Leiden.
- Vanuit Warmond zijn er diverse initiatieven (plannen voor en door ondernemers), waarmee het watertoerisme wordt gestimuleerd en de economische kansen worden benut. Ondernemers, Stichting Warmond Promotie, Gemeente Teylingen en het Hoogheemraadschap van Rijnland bekijken samen de verschillende opties en realisatiemogelijkheden.
- De ontwikkeling van een zeejachthaven bij Katwijk is niet voortgezet bij gebrek aan een gegadigde om het project op te pakken.

#### RESULTAAT

- Er zijn in 2030 twee extra doorsteken gerealiseerd tussen de Ringvaart en de trekvaart, in het gebied tussen Hillegom en Katwijk.
- De gemiddelde besteding per bootbezoek per nacht (verblijfstoerisme) is in 2030 € 100,-.
- Op deze manier draagt het project Blueport voor de Duin- en Bollenstreek bij aan:
  - 5% meer toeristen in 2021.
  - 6% meer banen in de toeristische sector in 2030.
  - 5% toename van het gemiddelde bestedingsbedrag per toerist in 2030.

#### WATERRIJKE KANSEN

Water dooradert de Duin- en Bollenstreek. De regio grenst aan zee, er zijn twee vaarten - de Ringvaart en de Leidsevaart/Haarlemmertrekvaart - en het gebied is rijk aan kleinere water-



wegen. Toch heeft de regio, als het gaat om waterrecreatie en watersport, niet de naam. En dat terwijl er zoveel potentiële kansen aanwezig zijn, zowel voor inwoners als toeristen.

#### VAN WENSELIJKHEID NAAR HAALBAARHEID

Het beter benutten van de potentie van de waterrijke regio vraagt om denken vanuit mogelijkheden. Dus niet vanuit belemmeringen zoals financiering of wet- en regelgeving, je mag immers niet 'zomaar' werken aan water. Maar hier is gestart vanuit wenselijkheid. Vanuit uitdagingen. Vanuit omdenken. Vanuit te verwachte opbrengsten (zowel financieel als in beleving en ervaring voor bezoekers). Om daarna, vanuit wensen en plannen, samen met alle betrokken partijen (ondernemers en overheid samen) de wensen te beoordelen op haalbaarheid. Daarbij wordt er ook gekeken naar creatieve mogelijkheden van cofinanciering, waardoor ondernemers minder afhankelijk worden van overheid of waterschap.

#### ANKERPLAATSEN EN AANLEGSTEIGERS

Er zijn in 2020 meerdere initiatieven van ondernemers verder onderzocht en uitgewerkt. Denk aan watertaxi's om NS Station Sassenheim beter te kunnen bereiken, betere doorsteekmogelijkheden naar De Kaag en het vergroten van de mogelijkheden voor recreatie-eiland Koudenhoorn. De EBDB brengt hier partijen met elkaar in contact en stimuleert de initiatieven. De betrokken wethouders, gedeputeerde en ondernemers hebben samen een inspirerend bezoek aan Friesland gebracht.

Ondertussen is de passantenhaven bij NS Station Sassenheim gereed en is het rondje Kaag grotendeels gerealiseerd. In 2021 worden deze plannen verder ontwikkeld. Prioriteit krijgt het aanleggen van steigers, het vergroten van ankerplaatsen, het opstarten van een watertaxi over de Kaag en het bevaarbaar maken van de Zandsloot tussen de Kaag en de Haarlemmertrekvaart.





## Precisielandbouw



### PROJECTEIGENAAR

KAVB

### PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Annika Versloot

### STAKEHOLDERS

KAVB • Anthos • Wageningen University & Research (WUR) • Cremer Speciaal machines B.V. • Machinefabriek Steketee B.V. • AGRISIM B.V. • BKD • Lokale bollenondernemers

### DOELSTELLING

De productie van de Nederlandse bollenteelt optimaliseren en gelijktijdig werken aan een duurzamere teelt met minder afhankelijkheid van gewasbeschermingsmiddelen. De toepassing van precisielandbouw en de allernieuwste technologische ontwikkelingen dragen bij aan het versneld behalen van deze doelstelling.



### STATUS

Het onderzoeksprogramma van de topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen van het ministerie van LNV past in de visie 'Vitale teelt Bloembollen 2030'. Dat onderzoeksprogramma heeft een doorlooptijd van 4 jaar en is begin 2019 van start gegaan. Wageningen University & Research (WUR) voert het project uit in de regio Duin- en Bollenstreek, in samenwerking met brancheorganisatie KAVB en ondernemers. Er is in 2019 een stevige basis gelegd voor de uitvoering van het programma. Over het vervolg in 2020 zijn betrokkenen zeer tevreden.

### RESULTAAT

Vitale bloembollenteelt, vanuit economisch én milieutechnisch oogpunt.

### BOLLENTEELT OPTIMALISEREN MET NIEUWSTE TECHNOLOGIE

Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in hoog tempo op, óók in de bollenteelt. Binnen dit project testen programmapartners samen de modernste technologieën in de kapitaalintensieve bollenteelt (dus met veel machines in het productieproces). In precisielandbouw wordt o.a. gebruikgemaakt van visiontechnieken (automatische inspectie/scan), robotica, kunstmatige intelligentie en big data. Testresultaten zullen worden gebruikt om - met precisielandbouw die steeds verder doorontwikkelt - de uitdagingen van de bloembollensector aan te gaan.

Voor dit onderzoeksprogramma zijn een aantal werkpakketten vastgesteld.

### HET VELD

Dit werkpakket is gericht op de ontwikkeling van een autonoom rijdende machine die zich met name focust op ziekzoeken in het veld, een robot

ziekzoeker. Er is in Hillegom een proefveld bij een kweker aangelegd, waar met virus (TBV en TVX voor de kenners onder ons) besmette tulpenbollen én gezonde bollen zijn geplant. Een oude ziekzoekkar is ingezet, voorzien van nieuwe algoritmes met deep learning. De algoritmes worden op basis van testresultaten steeds verder uitgebreid, wat steeds betere scores oplevert. De resultaten uit 2020 zijn heel goed te noemen en vanuit de teelt is dan ook zeer enthousiast gereageerd. In 2021 wordt op een groter proefveld gewerkt.

### VERWERKING

Dit werkpakket focust zich op de bol die al uit de grond is en wordt verwerkt in de schuur. Het project onderzoekt de methodiek die zieke of afwijkende bollen detecteert en koppelt deze aan een systeem waarmee die bollen automatisch worden verwijderd. Ruim 600 bollen zijn onderzocht met behulp van geavanceerde vision- en camera-technieken. Nauwkeurige vergelijkingen tussen zieke en gezonde bollen (met geavanceerde meetopstellingen) hebben interessante kenmerken opgeleverd. De input uit de onderzoeksfase wordt gebruikt om een machine te ontwikkelen bij Cremer Speciaal machines. Ook hier is het vak zeer enthousiast over.

### DATAMANAGEMENT

In samenwerking met Wageningen Economic Research is onderzocht en overeengekomen op welke wijze dit werkpakket moet worden vormgegeven. Focus ligt op het bij elkaar brengen van (nu nog) afzonderlijke data in de bollenketen. Ook zijn er gespreksrondes gehouden met kwekers en handelaren om meer input te vergaren over kansen op het gebied van datamanagement. Het WOFOST-model (computersimulatie van groei-ontwikkeling) wordt geactualiseerd op basis van de nieuwste inzichten.

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
		PRIVAAT	PROCENT	PUBLIEK
€ 1.551.000	€ 100.000	€ 671.000	43%	€ 780.000







# Bollenpolder van de Toekomst

### PROJECTEIGENAAR

Greenport Duin- en Bollenstreek

### PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Andries Middag

### STAKEHOLDERS

- Hoogheemraadschap van Rijnland • Provincie Zuid-Holland
- KAVB • GOM • Greenport Duin- en Bollenstreek • ANLV
- Greenportondernemers

### DOELSTELLING

Een gebiedsgerichte en integrale aanpak om het bollenlandschap toekomstbestendig te maken. De Hogeveenspolder is een proeftuin voor de hele regio (en daarbuiten). Centraal staan:

- Het creëren van een economisch robuuste bollenpolder, met bijbehorend watersysteem
- Duurzame teelt, met schoon water
- Polder met hoge biodiversiteit
- Beleefbaar landschap

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	PRIVAAT	COFINANCIERING PROCENT	PUBLIEK
€ 7.000	€ 7.000	€ 0	0%	€ 0

### STATUS

Dit project komt voort uit een initiatief van Hoogheemraadschap van Rijnland (droompolder). In de loop van de tijd zijn er meerdere belanghebbende partijen aangehaakt bij het initiatief. In 2018 is gepoogd de Bollenpolder voor te dragen voor een Regio Deal; een financiële bijdrage door het Rijk. Dat is helaas niet gelukt. Desondanks zijn partijen verdergegaan met de ontwikkeling van het project. Na jaren van vooral (strategische) verkenning en voorbereiding zou er in 2020 operationeel worden gestart met een aantal concrete natuurprojecten.

Helaas kwam er procesmatige en inhoudelijke vertraging te liggen op de voortgang. Dit was het gevolg van corona, het afhaken en inmiddels weer aanhaken van KAVB en de zomerperiode. Een klein comité, bestaande uit GOM, Greenport, Hoogheemraadschap van Rijnland, KAVB, Provincie Zuid-Holland en drie individuele ondernemers richten zich met het aangescherpte project met name op herstructurering, waterkwaliteit en biodiversiteit. Uiteraard worden meekoppelkansen voor kringlooplandbouw en biodiversiteit zo veel mogelijk benut. Zo wordt er door allerlei partijen verder gebouwd aan de Bollenpolder van de Toekomst.

### RESULTAAT

- Een bijdrage om de Bollenpolder voor te kunnen dragen voor een Regiodeal.
- Een structureel overlegplatform van de betrokken stakeholders om te komen tot de verschillende projecten.

BEELD: Triinupohlak



### SAMEN WERKEN AAN EEN DUURZAME POLDER

De Greenport is een belangrijke economische cluster, essentieel om te verduurzamen en toekomstbestendig te maken. Daarbij gaat het om kwalitatieve teelt, met de beste opbrengst. Om milieuvriendelijk en duurzaam telen. Om schoon water en schone grond. Om flora en fauna. Om ruimte voor de toerist die wil genieten. Om goede bereikbaarheid en om het karakter van het bollenlandschap. Opgeteld een uitdagend samenspel van belangen en belanghebbenden.

### GEZAMENLIJK, GEBIEDSGERICHT EN INTEGRAAL

Regionale partijen hebben besloten om in de Hogeveenspolder, onder de naam Bollenpolder van de Toekomst, de krachten te bundelen en te kijken of (soms tegengestelde) belangen gezamenlijk, gebiedsgericht en integraal kunnen worden opgepakt. Het doel en het eigenbelang van betrokken partijen staat centraal, ieder kijkt naar het vraagstuk vanuit zijn eigen invalshoek. De Bollenpolder is een bundeling van initiatieven. Partijen hebben de wil om constructief met elkaar mee te denken, zeker ook vanwege de voordelen van een gelijktijdige en gezamenlijke aanpak. Het project heeft al tot grote belangstelling geleid van partijen uit én van buiten de regio Rijnland. Het project heeft een voorbeeldfunctie, o.a. voor andere regionale teeltgebieden. Tijdens voorlichtingsbijeenkomsten bleken ondernemers vaak grote natuurliefhebbers te zijn, die genieten van de schoonheid van het landschap. Zij hebben zeer veel belangstelling voor de verwachte opbrengsten van het project, waarbij voor de telers duurzaamheid hét speerpunt is.







# Network en Lobby

## STATUS

In september 2019 is de programmamanager van Greenport Duin- en Bollenstreek gestart. Tot die tijd trad het platform Flower Science op als verbinder en activator tussen ondernemers, onderzoek, onderwijs, en overheid. Een zeer actief platform, zeker rond thema's als innovatie en verduurzaming. Network en Lobby borduurt voort op de bereikte resultaten, bouwt het netwerk verder uit en verstevigt de (economische) positie van de Greenport. In 2020 is de Greenport zeer actief geweest, waarbij corona ook hier effect heeft gehad op de organisatie en uitvoering van de verschillende network en lobbyactiviteiten.

## RESULTAAT

Greenport Duin- en Bollenstreek heeft een onderscheidend imago als slagvaardige, duurzame en innovatieve Greenport. Dat blijkt uit beleidsbeïnvloeding, media-aandacht en de positie als sterke samenwerkingspartner.

Deze Greenport, met focus op sierteelt, heeft een aantoonbare hogere economische groei ten opzichte van andere Greenports. De ondernemerstevredenheid over de Greenport als vestigingsplaats ligt op een 8.

Het ontwikkelen van twee nationaal relevante onderzoeksprojecten gericht op economische ontwikkeling en/of verduurzaming van de Greenport.

## HET BELANG VAN DE STREEK STAAT VOOROP

Network en lobby gaat vooral over het zien van kansen, over het benutten van mogelijkheden, over analyseren en inventariseren, over verbinden en enthousiasmeren. Met het doel samen in beweging te komen en concrete en zichtbare resultaten voor de Greenport op te leveren.

## SAMEN VERSNELLEN EN INNOVEREN

In de aanpak staat de samenhang tussen inhoudelijke zaken centraal, met de nadruk op sociaal

maatschappelijke thema's. Voor een stevige en onderscheidende economische positie van de Greenport draait het niet alleen om teelt, maar ook om verduurzaming, ecosysteem, onderwijs en arbeidsmarkt, goed werkgeverschap en goede huisvesting. Het zijn thema's met vraagstukken waar alle partijen in de Greenport - direct of indirect - mee te maken hebben en afhankelijk van zijn. Versnellen en innoveren is mogelijk door in een vroegtijdig stadium de krachten te bundelen en op alle fronten te kiezen voor samenwerking.

## VAN BOL TOT BEREIKBAARHEID

Bij kennisontwikkeling en innovatie in de Greenport zal snel aan de Universiteit Wageningen worden gedacht. De Greenport heeft echter ook te maken met vraagstukken op het gebied van transport, logistiek, materiaalstromen, kwaliteitsverbetering, etc. Dus in verbinding, aanpak, projecten en oplossingen ligt de focus niet alleen op bekende en voor de hand liggende samenwerkingsverbanden, maar wordt ook nadrukkelijk gekeken naar een bredere insteek/benadering en vernieuwende opties.

Thema's waarop de Greenport met Network en Lobby actief is en haar invloed doet gelden:

- Ruimte en bereikbaarheid. Van regionale bereikbaarheid (overleg met overheden) tot het uitoefenen van invloed bij de invulling en ontwikkeling van ruimtelijke ordening.
- Duurzaamheid en innovatie. Van Bollenpolder van de toekomst tot het raamwerk Vitale Teelt. Van Greenport Duin en Bollenstreek klimaat-neutraal 2040 tot onderzoeksprogramma's circulariteit en biodiversiteit bollenteelt.
- Onderwijs en arbeidsmarkt (zowel regionaal als landelijk).
- Positionering.
- Overige (waar afgelopen jaar digitale coronacrisisactiviteiten onder vielen).

Na 2021 worden de initiatieven zelfstandig voortgezet.

## PROJECTEIGENAAR

Stichting Greenport Duin- en Bollenstreek

## PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Andries Middag

## STAKEHOLDERS

- Greenport Duin- en Bollenstreek • Bollentelers, grondeigenaren, ondernemers • AJDB • Brancheorganisaties LTO en KAVB
- Onderwijsinstellingen (mbo, hbo, wo) • Provincies • Waterschap
- Overige Greenports

## DOELSTELLING

Network vormt de basis voor bestaande en nieuwe samenwerking binnen en buiten de Greenport. Lobby zorgt voor ambtelijke en bestuurlijke vertegenwoordiging van de Greenport, opgestelde lobbybrieven voor de regionale en landelijke politiek en lobby bij onderwijsinstellingen.

Network & lobby dragen bij aan:

- Economische groei door de Greenport Duin- en Bollenstreek onderscheidend te ontwikkelen en positioneren ten opzichte van en in samenhang met andere Greenports.
- Toonaangevend nationaal en internationaal onderwijs- en onderzoeksklimaat, met sterke focus op ondernemersvragen.
- Sterk organiserend vermogen van (en een financiële impuls voor) de 4 O's (onderzoek, onderwijs, overheid en ondernemers) in de sierteelt.
- Benutten en stimuleren van innovatiekracht en creativiteit van de nieuwe generatie.

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
		PRIVAAT	PROCENT	PUBLIEK
€ 960.000	€ 154.000	€ 347.000	36%	€ 459.000





# Tourism, Knowledge, Brandstrategy

## STATUS

Januari 2020 hebben de eerste verkennende gesprekken plaatsgevonden over de opzet en uitvoering van deze projecten uit de businesscase Flower Science. Najaar 2020 is de officiële aanvraag voor een exploitatiebijdrage op basis van de Economische Agenda ingediend en inmiddels ook gehonoreerd.

In 2020 hebben er diverse succesvolle (voorbereidende) activiteiten plaatsgevonden, die bijdragen aan het succes van deze lopende businesscase. Ook voor 2021 is de verwachting positief te noemen.

## RESULTAAT

**Tourism:** een beter inzicht in én benutting van recreatieve mogelijkheden in de Duin- en Bollenstreek.

**Knowledge:** Een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt (over en weer).

**Branding:** Een onderscheidend en representatief imago van de (jonge) Greenportondernemers én een meer realistisch zelfbeeld.

## HET VERHAAL VAN BOLLENJONGENS

Vanaf mei 2021 wordt de documentaireserie Bollenjongens vertoond op Omroep West (er is zelfs

kans dat de documentaire méér dan alleen regionale publiciteit gaat krijgen). Dit initiatief is een bijzondere primeur, ontstaan en gemaakt vanuit de businesscase Flower Science. De bloembollensector wordt door 11 jonge ondernemers belicht. Met liefde voor het vak, aandacht voor innovatie en duurzaamheid én het belang van toekomstbestendige teelt. Ook het mooie buitengebied komt volop in beeld. De serie geeft antwoord op vele (bollen)vragen. Bollenjongens verrijkt de kennis van regionale inwoners en toont de teelt en de omgeving vanuit een breder perspectief.

## TUINBOUW BATTLE

Ook interessant is de wervingscampagne voor de sierteelt: Heroes in Green. Deze heeft al meerdere studenten en werknemers (waaronder zijinstromers) weten aan te trekken. Daarbij gaan 'knowledge en branding' hand in hand. En dat geldt ook voor de tweede editie van de regionale Tuinbouw Battle; een uitdagende strijd in tulpenteelt voor groep 7 en 8 van verschillende regionale basisscholen.

## AANTREKKELIJK AGROTOERISME

In 2020 is een online sessie over agrotourisme georganiseerd. Een inspirerende bijeenkomst, die een aantal ondernemers al heeft aangezet tot concrete stappen op het gebied van (verblijfs)toerisme in het buitengebied. Ook gemeenten zijn geactiveerd om hiermee verder aan de slag te gaan.

Op het gebied van energietransitie, duurzame teelt, biodiversiteit en waterkwaliteit lopen er meerdere projecten (ook vanuit andere businesscases) die bijdragen aan kennisuitbreiding (knowledge). Ook wordt voortdurend gekeken naar kansrijke initiatieven, waar de Greenport een (voortrekkers)rol in kan vervullen.



## PROJECTEIGENAAR

Stichting Greenport Duin- en Bollenstreek

## PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Andries Middag

## STAKEHOLDERS

Gemeente Lisse • mbo Rijnland • Ondernemers Greenport Duin- en Bollenstreek • Wellantcollege • Greenport Aalsmeer • Greenport Boskoop • overige regionale onderwijsinstellingen • AJDB • KAVB • LTO Noord Duin- en Bollenstreek • Rabobank Bollenstreek • Keukenhof • Anthos • Provincie Zuid-Holland

## DOELSTELLING

- Een onderscheidend imago als slagvaardige, duurzame en innovatieve Greenport. Dit blijkt uit bedrijfsbeïnvloeding van overheden, media-aandacht en de mate waarin de Greenport wordt gezien als sterke samenwerkingspartner.
- Twee nationaal relevante onderzoeksprojecten gericht op economische ontwikkeling of verduurzaming van de Greenport.
- Aantoonbare aandacht van een relevante kennisinstelling door de aanstelling van 1 lector en 1 practoor voor issues die leven bij Greenportondernemers.
- Aantoonbaar grotere groei van de regionale Greenport ten opzichte van andere Greenports (focus op sierteelt).
- Ondernemerstevredenheid over vestigingsplaats scoort een 8.

	OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
			PRIVAAT	PROCENT	PUBLIEK
TOURISM	€ 29.000	€ 27.000	€ 2.000		€ 0
KNOWLEDGE	€ 206.000	€ 110.000	€ 96.000		€ 0
BRANDSTRATEGY	€ 90.000	€ 61.000	€ 19.000		€ 10.000
TOTAL	€ 325.000	€ 198.000	€ 117.000	36%	€ 10.000







**PROJECTEIGENAAR**

EBDB (kwartiermaker)

**PROJECTLEIDER | PENVOERDER**

Lars Flinkerbusch

**STAKEHOLDERS**

Bewoners, bedrijven, bestuurders en bollenbozen (onderwijs- en kennisinstellingen)

**DOELSTELLING**

Een krachtige en eenduidige positionering van de regio.



OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	PRIVAAT	COFINANCIERING PROCENT	PUBLIEK
€ 151.000	€ 141.000	€ 10.000	7%	€ 0



# Regiobranding



**STATUS**

Eerste helft 2019 hebben ruim 100 stakeholders in sessies samengewerkt volgens het Perfect World Principle. Dit heeft geresulteerd in een manifest, organiserend principe en strategie (intern). Tweede helft 2019 en eerste kwartaal 2020 is het eindresultaat doorvertaald naar externe communicatie en een activiteitenplan.

Het Manifest is begin 2020 gepresenteerd, met nadruk op de unieke en krachtige Space in Between; de vrije ruimte tussen de grote steden waarmee de Duin- en Bollenstreek zich zo onderscheidt. In het verlengde daarvan is het concept Vrijlanders ontwikkeld: een regiocollectief van betrokkenen die het Manifest ondersteunen en uitdragen. Zo willen ze samen de regionale economie versterken, met respect voor de kostbare vrije ruimte.

In het coronajaar heeft de EBDB zich geprofileerd als belangrijk (economisch) informatiekanaal en de impact op de regio gemonitord, onderzocht en gepresenteerd. Op basis van Blaauwbergonderzoeken - in opdracht van EBDB - heeft de regio de economische kansen én de bedreigingen nog scherper op het netvlies. Belangrijke informatie voor de regiobranding.

Begin 2021 is het eerste (online) Economic Forum Duin- en Bollenstreek georganiseerd; een inspirerend congres rondom de economische dynamiek in de regio met ruim 300 deelnemers.

Regelmatig verschijnen er nieuwsberichten (op social media, de website en via de mail) om betrokkenen te inspireren en te informeren over de voortgang van de verschillende projecten en businesscases. En zo samen ook trots de succes-

sen te vieren van behaalde resultaten. Er wordt hard gewerkt aan een vernieuwde EBDB-website (lancering mei 2021), met een portal die optimaal aansluit bij het Manifest en de Space in Between. Deze activeert en faciliteert verbinding tussen Vrijlanders onderling, met het doel óver gemeentegrenzen heen de regionale economische dynamiek te vergroten.

**RESULTAAT**

Betere zichtbaarheid van de streek als geheel. Vergroten van de aantrekkingskracht voor bezoekers, voor mensen die in de regio willen komen wonen en voor bedrijven die zich hier willen vestigen.

Het bevorderen van werkgelegenheid en het aanjagen van nieuwe economische activiteiten, doordat organisaties/bedrijven gaan samenwerken.

**POSITIONEREN, PROFILEREN, PROFITEREN**

De Duin- en Bollenstreek is een prachtige en krachtige regio, met alle potentie om zichzelf als uniek merk te positioneren. Om de economische kracht van de totale regio optimaal te benutten, moet je goed weten wie je bent en wat je te bieden hebt. Niet voor niets staat regiomarketing in de Economische Agenda benoemd als randvoorwaardelijke businesscase. Het succes van de andere businesscases hangt immers samen met onderscheidende én herkenbare regiomarketing. Met kenmerkende sterke punten waarmee de streek zich onderscheidt en zichzelf regionaal, nationaal én internationaal stevig op de kaart zet. Regiobranding, gebaseerd op een breed gedragen verhaal, vormt een stevige fundering voor de verdere ontwikkeling van een toekomstbestendige én economisch weerbare streek.





**PROJECTEIGENAAR**

Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek

**PROJECTLEIDER | PENVOERDER**

Quirine Kamphuisen

**STAKEHOLDERS**

- Stichting Warmond aan de Kaag • Stichting Hillegom Marketing
- Stichting Lisse Marketing • Stichting Noordwijk Marketing
- Gemeenten • Ondernemers Duin- en Bollenstreek

**DOELSTELLING**

Bewoners en bezoekers online inspireren en zoveel mogelijk attenderen op mooie regionale toeristische en recreatieve mogelijkheden (events). De regio Duin- en Bollenstreek moet als totaal nog beter worden gepromoot waardoor de aantrekkingskracht van de regio wordt vergroot. Het profileren van de streek staat centraal en versterkt de onderscheidende positie van de Duin- en Bollenstreek als Space in Between en Gezonde en Energieke regio, inclusief sport en voeding.



BEELD: MichielverbeekNL

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	PRIVAAT	COFINANCIERING PROCENT	PUBIEK
€ 80.000	€ 60.000	€ 20.000	25%	€ 0



# Online inspiratie toerisme

**STATUS**

Vanuit de kracht van verbinding, hét motto van de EBDB, hebben de diverse destiniatiemarketing-organisaties hun krachten online gebundeld. Stichting Warmond aan de Kaag, Stichting Hillegom Marketing, Stichting Lisse Marketing en Stichting Noordwijk Marketing gaan actief samen optrekken als het gaat om de online promotie van regionale activiteiten, over gemeentegrenzen heen.

In maart 2021 is er een exploitatiebijdrage beschikbaar gesteld door de EBDB aan het bestuur van de Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek en is de website [visitduinenbollenstreek.nl](http://visitduinenbollenstreek.nl) gelanceerd. Een overkoepelende site, waar alle regionale toeristische informatie gebundeld wordt aangeboden.

**RESULTAAT**

- Toename toeristen in de regio, door gerichte activiteiten op het thema gezondheid.
- Bredere promotie van thema's en evenementen waardoor we bewoners en bezoekers inspireren de totale regio te beleven/bezoeken.
- De kracht en de specifieke eigenschappen van de streek beter voor het voetlicht brengen.
- Verbinden van kansen en regionale partijen.

**TROTS OP TOTAALAANBOD**

Op welke manier bewoners of bezoekers zich ook door de regio begeven, een gemeentegrens wordt makkelijk overschreden. Dan is het niet meer dan logisch dat het toeristische aanbod en evenementen vanuit één gezamenlijk regionaal punt online worden gepresenteerd en gepromoot. De focus van VVV's en lokale destiniatieorganisaties was tot nu vooral sterk gericht op alles wat er zich binnen de eigen gemeente afspeelde. De focus is verlegd naar het regionale totaalaanbod, waarbij het promoten van evenementen en activiteiten 'bij de burens' een vanzelfsprekendheid zal worden. Met trotsheid op het totale aanbod dat aansluit bij de beleving van bezoekers en bewoners.

**ONLINE EN ONWEERSTAANBAAR**

Een gezamenlijke inspirerende website versterkt de regionale mogelijkheden én de vindbaarheid op het web. Gezamenlijke thema's zullen verder worden uitgewerkt en online worden gepresenteerd. De website bevat ook een eventdatabase, waardoor regionale events sneller en overzichtelijker met elkaar kunnen worden gedeeld en gepromoot, binnen én buiten de regio. Naast de website zal de stichting Promotie Duin- en Bollenstreek ook actief social media inzetten en de online vindbaarheid vergroten. Dit zal effect hebben binnen de regio, maar ook online onweersstaanbaarheid buiten de regio opleveren.

Als dit project is afgerond zal de Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek (SPDB) de activiteiten zelfstandig voortzetten.





## Versnelling herstructurering Greenport

### STATUS

Het project is afgerond. De informatie die de analyse heeft opgeleverd, speelt een belangrijke rol in de uitvoering van herstructureringsplannen door GOM.

### RESULTAAT

GOM heeft het onderzoeksresultaat van de Stichting Kavelruil aan belanghebbenden gepresenteerd en een vervolgoopdracht verstrekt aan de Stichting Kavelruil.

### TOEKOMSTBESTENDIGE KAVELS

De doelstelling van GOM is het tot stand brengen van een economische en ruimtelijke vitale Duin- en Bollenstreek, door middel van actieve gebieds-

(her)ontwikkeling. Kavelruil, kavelverbetering en herverkaveling dragen bij aan modernisering van het areaal, dus aan vitale economie in een vitaal landschap. GOM is het uitvoerend grondbedrijf, de greenportgemeenten zijn aandeelhouder. Het beleidskader voor de werkzaamheden van GOM is de Intergemeentelijke Structuurvisie.

Voor een gezonde bolleneconomie is het noodzakelijk de van oudsher fijnmazige verkaveling terug te dringen en kavels te moderniseren.

Schaalvergroting en grotere verdien capaciteit zijn essentieel voor toekomstbestendige bollenteelt; efficiëntere kavelinrichting heeft direct invloed op de economische waarde van het teeltareaal.

GOM gebruikt de resultaten van de analyse door Stichting Kavelruil bij planontwikkeling en contractering van individuele herstructureringslocaties. Samen met grondeigenaren bekijken ze de opties van verbeterde verkaveling. Dit proces kan niet worden afgedwongen; het succes hangt af van de bereidwilligheid van grondeigenaren en ondernemers. Op verschillende plekken ontstaat er in de regio al herverkaveling, geïnitieerd door grondeigenaren. Een positieve ontwikkeling, waardoor de activiteiten door derden worden voortgezet

### PROJECTEIGENAAR

Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM)

### PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Onno Zwart

### STAKEHOLDERS

Gemeenten • Bollentelers en grondeigenaren • Brancheorganisaties  
LTO en KAVB • Natuur- en landschapsorganisaties

### DOELSTELLING

Het uitvoeren van een uitgebreide analyse van de kansen op herverkaveling en kavelverbetering. De analyse vormt de basis voor verdere herstructurering van het teeltareaal.

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
		PRIVAAT	PROCENT	PUBLIEK
€ 40.000	€ 30.000	€ 10.000	25%	€ 0

## Verbeteren bereikbaarheid

Goede bereikbaarheid is van groot belang voor de Duin- en Bollenstreek en voor het succes van de ontwikkeling van alle economische sectoren. Van Toerisme tot Health, van Space tot Greenport.

Ondanks het feit dat de primaire verantwoordelijkheid voor grotere infrastructurele projecten bij het Rijk en de provincies ligt, staan er in de Economische Agenda een aantal activiteiten rondom bereikbaarheid opgenomen.

- Openbaar vervoer, met nadruk op ketenmobiliteit binnen de regio en het beter benutten van de potentie van treinstations. De gemeente Teylingen is regionale coördinator.
- Optimale oost- west verbinding(en). Zoals bekend heeft de provincie Noord-Holland zich in 2020 teruggetrokken uit de ontwikkelingen rondom de Duinpolderweg. Een flinke streep door de rekening. Zuid-Holland zal begin 2021 de draad weer oppakken, samen met Lisse, Hillegom en Holland Rijnland.
- Bereikbaarheids- en leefbaarheidsproblemen in het middengebied van de Duin- en Bollenstreek oppakken. Een van de ontwikkelingen is de aanleg van de Noordelijke randweg Voorhout, waar inmiddels (2021) mee is gestart.



- De aanleg van een regionaal fietspadennetwerk met (snel)fietspaden. De gemeente Katwijk treedt binnen Holland Rijnland op als coördinator voor regionale inbreng.
- Lokale knelpunten en doorstroming openbaar vervoer optimaliseren.

De gemeentelijke portefeuillehouders verkeer en vervoer/openbare ruimte zijn benoemd als projecteigenaar van de businesscase. De gemeenten willen over dit onderwerp actieve inbreng hebben/houden bij (boven)regionale projecten. Daarom moeten zij de belangen van de streek onderling afstemmen en samen de regio vertegenwoordigen. Optreden als één regio is essentieel is om een vuist te kunnen maken en in gesprek te blijven met partijen. Ook tijdens het Economic Forum, februari 2021, werd het belang van een optimale bereikbaarheid nog eens door alle aanwezigen benadrukt.

De Economic Board is niet actief betrokken bij de invulling van deze businesscase. Daar waar mogelijk adviseert de board en denkt ze vanuit haar rol proactief mee.







BEELD: Vysotsky

# Onderwijs en arbeidsmarkt

## STATUS

Na vele initiatieven in voorgaande jaren, die weinig/geen concrete en blijvende stappen hebben opgeleverd, is er vanuit dit project met alle betrokken partijen gesproken over nut en noodzaak van een koppeling tussen bedrijfsleven en onderwijs. Organisaties, partners en stakeholders hebben samen bekeken hoe het vliegwiel in beweging kan worden gebracht. Vanuit verbinding én van binnenuit georganiseerd. Een succesvolle bijeenkomst eind 2019, met 75 deelnemers uit onderwijsveld, bedrijfsleven en overheid heeft geleid tot concrete vervolgstappen en initiatieven. Voor voorjaar 2020 stonden er activiteiten gepland met focus op vervolg en borging.

Corona heeft effect gehad op het strategisch verduurzamen (netwerken en vergroten naamsbekendheid) én op operationele activiteiten. Sinds maart 2020 ligt de focus op 'Wat kan er wél'. Door alle betrokkenen is bij de uitvoering van de businesscase zo veel mogelijk gebruik gemaakt van digitale oplossingen. Daar waar mogelijk zijn er virtuele initiatieven ontwikkeld en is prioriteit gegeven aan het verduurzamen (borgen) van deze randvoorwaardelijke businesscase. Deze zou lopen tot maart 2021, maar is inmiddels met minstens één jaar verlengd.

## RESULTAAT

Kennis, onderwijs, onderzoek en ondernemerschap sluiten in de streek goed op elkaar aan. Die verbinding bevordert een optimaal ondernemings-, innovatie en vestigingsklimaat.

## VERBINDEN, INSPIREREN EN VERSTERKEN

De leerlingen van nu zijn de toekomst van de Duin- en Bollenstreek. Daarom is het essentieel dat onderwijs en bedrijfsleven, vraag en aanbod, optimaal op elkaar aansluiten.

Deze belangrijke businesscase, met invloed op de overige businesscases en projecten, is in 2019 enthousiast 'gelanceerd'. Alle betrokkenen voelen de noodzaak en willen samen concrete resultaten bereiken. Door het programma te borgen in de praktijk wordt een veerkrachtige arbeidsmarkt gerealiseerd.

## CONCRETE INITIATIEVEN:

### BEKEND MAAKT BEMIND

Dat is de overkoepelende titel voor alle projecten die zijn gericht op het basisonderwijs (PO). Rode draad vormt de binding met, en kennis van de leefomgeving. De aanpak is gericht op doen en ervaren. Voorbeelden: de Tuinbouwbattle, het programma van het agrarisch ondernemersfonds en activiteiten STO (innovatieve techniek). Het plan is de activiteiten voor PO uit te breiden zodra er weer meer mogelijk is (na corona).

### ONDERBOUW EN BOVENBOUW VO

Voor de onderbouw wordt ingezet op het deelproject 'Kennis van de Duin- en Bollenstreek in je DNA' en voor de bovenbouw 'Duin- en Bollenstreek unplugged'. Met alle scholen is gesproken en bekeken wat er op dit moment al gebeurt, welk aanbod het beste aansluit bij de behoefte en wat passende vervolgstappen zijn. Er zijn twee pilots ontwikkeld die in schooljaar 2021/2022 worden uitgevoerd (via een digitale omgeving met ruimte voor maatwerk door scholen).

### MBO EN HBO

Real life vraagstukken uit het bedrijfsleven staan centraal om optimaal aan te sluiten op de arbeidsmarkt. Corona heeft er overigens toe geleid dat de focus van Greenport en Toerisme naar Tech en Health is verlegd. Er zijn, naast een meer projectmatig lesaanbod, ook initiatieven om het onderwijs zelf te flexibiliseren, bijvoorbeeld met hybride vormen van onderwijs, flexibele roosters en een Leven Lang Ontwikkelen agenda. Scholen zoeken ook naar mogelijkheden om, zonder fysieke aanwezigheid met een vestiging, de regio toch optimaal te bedienen.

Enthousiasme, vertrouwen, samenwerking tussen onderwijs en arbeidsmarkt en vooral veel dóen blijken succesvolle ingrediënten voor de uitvoering van alle initiatieven. Ondertussen wordt er doorgewerkt aan blijvende borging van deze businesscase.

Vanaf maart 2021 is het project zelfstandig voortgezet.



## PROJECTEIGENAAR

Stichting Fioretti Teylingen

## PROJECTLEIDER | PENVOERDER

Mariëla van der Meer

## STAKEHOLDERS

MBO Rijnland • ROC Mondriaan • NOVA-college • Wellantcollege  
• Rijnlants Lyceum • Hogeschool Inholland • OBDB • Sophiastichting  
• Anthos • KAVB • LTO Glaskracht • Greenport Duin- en Bollenstreek  
• (Greenport)bedrijven • Provincie Zuid-Holland • Holland Rijnland  
• Gemeenten Duin- en Bollenstreek

## DOELSTELLING

Door de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te optimaliseren, wordt de werkgelegenheid vergroot, is er voldoende en goed gekwalificeerd personeel beschikbaar (met name voor Greenport, toerisme, space en zorg), is de instroom vanuit het onderwijsveld geoptimaliseerd, wordt duurzame inzetbaarheid van medewerkers vergroot en de instroom naar de juiste opleiding gestimuleerd.

OMVANG PROJECT	EXPLOITATIEBIJDRAGE EBDB	COFINANCIERING		
		PRIVAAT	PROCENT	PUBIEK
€ 409.000	€ 156.000	€ 253.000	62%	€ 0





BEELD: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

**PROJECTEIGENAAR**

Gemeente Katwijk (trekker en financier)  
Stichting Unmanned Valley

**STAKEHOLDERS**

o.a. TU Delft • Hogeschool Leiden • LiS • Provincie Zuid-Holland  
• Rijksvastgoedbedrijf • ESA ESTEC • Connekt • Hogeschool Inholland  
• Ministerie van Economische Zaken en Klimaat • Europees Fonds voor Regionale Ontwikkelingen (EFRO)

**DOELSTELLING**

Test- en ontwikkelcenter Unmanned Valley (op voormalige vliegbasis Valkenburg) ontwikkelen naar een creatief en inspirerend 'entrepreneurial ecosystem', met internationale allure en aantrekkingskracht voor bedrijven en kennisinstellingen in de Unmanned sector. Een broedplaats voor hightech bedrijvigheid.

**Voor deze businesscase zijn nog geen financiële middelen uit de Economische Agenda nodig geweest.**



BEELD: T. Houdijk



# Unmanned Valley

**STATUS**

Gezamenlijk met ruim 20 partners (zoals TU Delft, provincie Zuid-Holland, Rijksvastgoedbedrijf en Katwijk) wordt er gewerkt aan uitvoering van EFRO-programma Unmanned Valley. Zij dragen bij en investeren in het ecosysteem van Unmanned Valley.

In de eerste opstartfase lag de focus vooral op de oprichting van de Stichting Unmanned Valley en de inrichting van de organisatie. Bestuurlijk wordt er nog gekeken naar verdere verbreding/verbinding met andere stakeholders.

Er is een testveld gerealiseerd van 500 x 500 meter. Samen met de TU Delft is gewerkt aan de realisatie van een uniek eigen 5G fieldlab (sneller, meer data en betrouwbaarder) voor Unmanned Valley.

In 2020 is het fieldlab, ondanks de pandemie, echt tot leven gekomen. Medio 2020 heeft het Rijksvastgoedbedrijf de eerste 3000m<sup>2</sup> bedrijfsruimte - voor startups en gevestigde bedrijven - in Gebouw 356 beschikbaar gesteld.

In samenwerking met gemeente Katwijk en Arriva is een nieuwe OV-verbinding gerealiseerd: goede bereikbaarheid is een belangrijk pluspunt voor het vestigingsklimaat.

In totaal zijn de indoor en outdoor testfaciliteiten meer dan 300 keer gebruikt, voor een scala aan drone gerelateerde ontwikkelingen, opleidings- en demonstratieactiviteiten.

**VERWACHTINGEN 2021:**

Er is versneld gestart met de ontwikkeling van nog eens 1700m<sup>2</sup> bedrijfsruimte. De indoor testmogelijkheden worden uitgebreid, de outdoor testmogelijkheden worden verruimd én nog veiliger gemaakt en er wordt ingezet op een

vliegcorridor naar zee. De samenwerking met kennisinstellingen zal verder worden ingevuld.

**RESULTAAT**

Een vernieuwend werkgebied, met een uniek test- en ontwikkelcentrum voor onbemande technologische toepassingen. De locatie zal een grote aantrekkingskracht hebben op techbedrijven en kennisnetwerken/onderwijsinstellingen. Het wordt een economische groeilocatie met enorm veel potentie.

**UNIEK TESTCENTRUM**

Er zijn in Nederland slechts 5 testcentra voor onbemande systemen en toepassingen, waarbij het fieldlab op voormalig vliegveld Valkenburg uniek is met zijn ligging in de Randstad. Alle ingrediënten zijn aanwezig om er een zeer succesvolle, gerenommeerde samenwerkingslocatie van te maken, voor kennisinstellingen, bedrijfsleven en overheid. Stichting Unmanned Valley faciliteert niet alleen de mogelijkheden voor bedrijven, maar is ook actief in het aanjagen van nieuwe projecten, startups en interessante samenwerkingsverbanden en kennisontwikkeling. Unmanned Valley heeft tot en met 2023 de gelegenheid om de enorme potentie succesvol in de praktijk te brengen, daarna wordt er beslist over voortzetting van het initiatief.

**VERNIEUWENDE TOEPASSINGEN**

De technologische toepassingen zijn eindeloos. In samenwerking met andere (regionale) partijen wordt gekeken naar vernieuwende mogelijkheden. Dat is niet alleen voor dronebedrijven zeer interessant, maar ook voor clusters zoals de Greenport. In 2020 heeft EBDB het initiatief genomen, vanuit de kracht van verbinding, voor een Unmanned Valley bezoek en presentie aan stakeholders van andere regionale sectoren. Een inspirerende (netwerk)bijeenkomst.



## Ondernemershuis

In de Economische Agenda 2018-2021 staat het oprichten van een Ondernemershuis als businesscase opgenomen. Dat Ondernemershuis zou moeten functioneren als duidelijk aanspreekpunt voor het verkrijgen van gemeentelijke informatie, voor alle regionale ondernemers, kennisinstellingen en overheid. Naast deze functie als informatiepunt en vraagbaak zou het Ondernemershuis ook als fysieke en virtuele locatie kunnen dienen om te netwerken en elkaar te versterken. Waarbij zowel starters als bestaande ondernemingen wegwijs worden gemaakt in de regionale (ondernemers)netwerken. De onderlinge verbindingen zouden meer synergie opleveren, interessante crossovers en dus een extra economische impuls. Het idee was bedrijven een 'in-kind' bijdrage te laten leveren aan het Ondernemershuis. Boven-

dien zou er vanuit deze businesscase een startersfonds worden opgericht, direct onder de Economic Board vallend. Dit fonds verstrekt leningen en garanties aan startende en innovatieve ondernemers.

De geformuleerde doelen:

- Het versterken en vernieuwen van de economische clusters in de regio.
- Het verhogen van ondernemerstevredenheid over de gemeentelijke dienstverlening.
- Het stimuleren van innovatie en economische groei in de streek.
- Het stimuleren van effectief en efficiënt zakendoen en duurzaam ondernemen.

Ondanks het intensief aanjagen van deze businesscase, het voeren van verkennende gesprekken en het aanjagen van (latente) mogelijkheden is het Ondernemershuis (nog) niet van de grond gekomen. De beoogde projecteigenaar Bedrijfsleven Bollenstreek - stond als zodanig in de Economische Agenda vermeld - heeft te kennen gegeven wel betrokken te willen blijven, maar geen projecteigenaar te willen zijn.

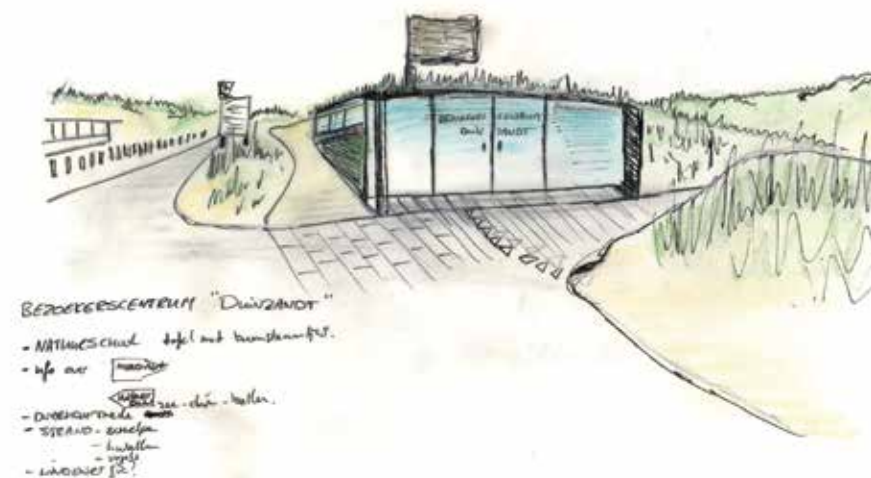
De EBDB onderzoekt of deze waardevolle businesscase in een nieuwe vorm kan worden gegoten. Ook wordt gekeken naar een bijbehorend fonds voor startende en innovatieve ondernemers.



Naast alle genoemde businesscases en projecten uit de Economische Agenda zijn er twee belangrijke regionale projecten in ontwikkeling waarbij de EBDB betrokken is.

## Nationaal Park Hollandse Duinen

Dit is een park 'nieuwe stijl', dat een sterke verbinding wil maken tussen stad, natuur, cultuur en landschap. Het park beslaat een lange en brede kuststrook, van Hoek van Holland tot Hillegom. Ook diverse dorpen in de Bollenstreek, Keukenhof, het Oosterduinse Meer, bossen en bloembollenvelden maken deel uit van het park. De verbindende plannen van Hollandse Duinen sluiten zeer goed aan bij de ambitie van de Duinen Bollenstreek. De totale regio wil zich immers profileren als gezonde en energieke regio met een kuuroordstatus. EBDB wil als strategisch partner de (economische) kansen die Hollandse Duinen voor onze regio biedt dan ook ondersteunen, stimuleren en versterken.



BEELD: Rijksoverheid



## Ruïne van Teylingen

Teylingen is bezig met de ontwikkeling van plannen voor - het gebied rond - de Ruïne van Teylingen. Zo krijgt de regio er naar alle waarschijnlijkheid een toeristische trekpleister bij, die bovendien de jaarrond recreatie in onze regio stimuleert en versterkt. EBDB volgt de ontwikkelingen rond de Tuinen van Teylingen, een samenkomen van oude historie en recente ontwikkeling van de Bollenstreek, op de voet. Voorjaar 2021 heeft de gemeente marktpartijen uitgenodigd om mee te denken over de ontwikkelingen bij de Ruïne van Teylingen.

## Samen maken we het verschil

Wij zijn de Duin- en Bollenstreek. Eén van de meest welvarende en aantrekkelijke woongebieden die Nederland kent. In een collectief van overheden, bedrijven, onderwijsorganisaties en bewoners bundelen we onze krachten en werken we samen aan vernieuwing van de economie. Zo kunnen we het verschil maken, onderscheidend blijven en onze 'Space in Between' naar de toekomst toe blijven vormgeven.

**Samen zijn we de kracht van verbinding.**



## DE KRACHT VAN VERBINDING

Op de hoogte blijven?

ABONNEER U OP ONZE NIEUWSBRIEF  
EN VOLG ONS OP

